

บทที่ ๒ การทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล

๒.๑ ความหมายของคำว่าผ้าบังสุกุล

คำว่า “บังสุกุล” มีรากศัพท์มาจากคำบาลี แยกออกเป็น ๒ ศัพท์ คือ ปัส + กุล ซึ่งมีความหมายต่างๆ ดังนี้

ในคัมภีร์อริยานวรรณนา ว่า ปัส ประกอบด้วย ปส นาสเน+อุ สำเร็จรูปเป็น ปัส แปลว่า ผง, ฝุ่น, ละออง, ธุลี, วิเคราะห์ศัพท์ โสภณวิเสส ปสตี นาสตีติ ปัส แปลว่า ฝุ่นที่ยังความงามหลายชนิดให้เศร้าหมอง^๑

ความหมายของคำว่า ปัส ในพระบาฬีปิกรมายนสยาม แปลว่า ผง, ละออง, ดินปืน, ดินฝุ่น^๒; ใน ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต แปลว่า ดินร่วน, ฝุ่น, ละออง, ดินปืน^๓; ในปาฐะ-สยาม อริยาน ว่า ปัส มีคำไวพจน์อีกศัพท์ว่า จุณณ แปลว่า ผง, ละออง, ดินปืน^๔; ใน คัมภีร์อริยานวรรณนา ก็คือ กุล ศัพท์มี ๒ อรรถ คือ (๑) โคตรตะ ตระกุล (๒) ราสี กอง^๕

ส่วนความหมายของคำว่าผ้าบังสุกุลที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก มีดังนี้

อนึ่ง คำว่า ปัสกุล หรือปัสกุล ป.หลงสมบุญ ให้ความหมายไว้ว่า ผ้าอันบุคคลพึงเกลียดด้วย ฝุ่น, ผ้าอันเกลียดกลัวด้วยฝุ่น, ผ้าเปื้อนฝุ่น, ผ้าที่เขามัดศพพันศพ พระภิกษุไปพิจารณาซัก เอามาแล้ว (สุ)ซักให้สะอาด เย็บทำเป็นสบง จีวรหรือสังฆาฏิ แล้วแต่กรณี เรียกว่าผ้าบังสุกุล^๖

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปณณาสก์ ปริพพาชกวรรค มหาสกุททายีสุตระ กล่าวว่า “ผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ทั้งครองจีวรเศร้าหมองด้วย เธอเหล่านั้นเลือกเก็บผ้าที่ไม่มีชายจาก ป่าช้าบ้าง จากกองหยากเยื่อบ้าง จากร้าน ตลาดบ้าง นำมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ก็มี”^๗

^๑ พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อริยานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๕๐๕.

^๒ พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพปริยัญ ตาละลักษณณ์), พระบาฬีปิกรมายนสยาม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิศาลบรรณินดี, ๒๕๕๙), หน้า ๑๑๔๗.

^๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔๓๐.

^๔ นาคะประทีป, ปาฐะ-สยาม อริยาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๖), หน้า ๑๑๒.

^๕ มหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อริยานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๑๐๔๗.

^๖ ป.หลงสมบุญ, พจนานุกรมบาลี – ไทย, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๙), หน้า ๓๔๘.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๒/๒๘๖.

พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระสารีบุตรเถระได้อธิบายไว้ว่า “ผ้าบังสุกุล คือ ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรพบผ้าเก่าที่ถนน หยิบให้มันด้วยเท้าซ้าย เชี่ยวออกด้วยเท้าขวา ส่วนใดยังใช้ได้ก็เลือกถือเอาส่วนนั้นแล้วจากไป”^๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา วิสดีนินบาต กล่าวถึงพระอนุรุธเถระชักผ้าบังสุกุลไว้ว่า “อนุรุธะ เป็นปราชญ์ ไม่มีอาสวะกลับจากบิณฑบาตแล้วเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลแต่ผู้เดียวไม่มีเพื่อน อนุรุธะ ผู้เป็นปราชญ์ มีปัญญา ไม่มีอาสวะ เที่ยวเลือกหาแต่ผ้าบังสุกุล ครั้นได้แล้วชัก ย่อมเอง แล้วนุ่งห่ม”^๙

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์ ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ว่า บังสุกุล แปลว่า การทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุล, การทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลนั้นเป็นปกติของภิกษุนี้ เหตุที่ภิกษุนี้ชื่อว่า บังสุกุลโก แปลว่า ผู้มีอันทรงไว้ซึ่งผ้าบังสุกุลเป็นปกติ, ผ้าใดเป็นเหมือนผ้าที่สะสมด้วยขี้ฝุ่น ณ ที่นั้นๆ โดยที่ฟุ้งตลบไป เพราะเหตุวางทิ้งไว้บนขี้ฝุ่น ณ ที่ใดที่หนึ่ง เช่น ถนน ป่าช้าและกองขยะมูลฝอยเป็นต้น ผ้านั้นชื่อว่า ผ้าบังสุกุล อีกนัยหนึ่ง ผ้าใดถึงซึ่งภาวะที่น่าเกลียด คือ ถึงซึ่งภาวะที่น่าสยเสียดเหมือนขี้ฝุ่น ผ้านั้นชื่อว่า ผ้าบังสุกุล^{๑๐}

นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนารุ่นใหม่ได้ให้ความหมายของคำว่าบังสุกุล จากการศึกษาค้นคว้าแล้วพบว่ามันดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ว่า “บังสุกุล เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บังสุกุลจีวร หมายถึง การที่พระสงฆ์ชักเอาผ้าซึ่งเขาทอดวางไว้ที่ศพ ที่หีบศพ หรือที่สายโยงศพ ผ้าที่เกลือกกลันด้วยฝุ่น, ผ้าที่ได้มาจากกองฝุ่น กองหยากเยื่อซึ่งเขาทิ้งแล้ว ตลอดถึงผ้าห่อคลุมศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ไม่ใช่ผ้าที่ชาวบ้านถวาย”^{๑๑}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ในพจนานุกรมคำวัด ว่า

บังสุกุล แปลว่า ฝั่งแห่งฝุ่น, กองฝุ่น, คลุกฝุ่น, เปื้อนฝุ่น. บังสุกุล ใช้เรียกผ้าที่ภิกษุชักจากศพหรือผ้าที่ทอดไว้ที่หน้าศพ หรือผ้าที่ทอดบนด้ายสายสัญญาณ หรือผ้าโยงที่ต่อมาจากศพด้วยการพิจารณากรรมฐานว่า ผ้าบังสุกุล เรียกภิกษุที่พระชักผ้าหรือพิจารณาผ้าเช่นนั้นว่า ชักผ้าบังสุกุล หรือพิจารณาผ้าบังสุกุล ในสมัยพุทธกาลภิกษุต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งแล้วจากกองขยะหรือจากป่าช้ามาทำ

^๘ อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๖๒/๒๖๗.

^๙ ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๙๖ - ๘๙๗/๔๘๗.

^{๑๐} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๘๔.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๘.

เป็นจิวรี่ใช้ ผ้าเหล่านั้นส่วนใหญ่จะเปื้อนฝุ่นหรือสกปรก จึงเรียกว่าผ้าบังสุกุล ปัจจุบันมักเขียนหรือ
 พุดผัดเพี้ยนไปว่า บังสุกุล ด้วยออกเสียงง่ายกว่า^{๑๒}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ในหนังสือ แนว
 ปฏิบัติศาสนพิธี ว่า “บังสุกุล หมายถึง กิริยาที่พระภิกษุทำพิธีชักผ้าออกจากศพด้วยการปลงกรรมฐาน
 อีกอย่างหนึ่งใช้เรียกชื่อผ้าที่ภิกษุชักออกจากศพนั้นว่า ผ้าบังสุกุล ที่เรียกดังนี้เพราะเป็นผ้าที่เปื้อนฝุ่น
 หรือเปื้อนผงธุลีแล้ว”^{๑๓}

พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพบเปรียญ ตาละลักษณณ์) ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล
 ไว้ในพจนานุกรม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “บังสุกุล แปลว่า ผ้าบังสุกุล ผ้าอันบุคคลพึงเกลียด
 ดั่งฝุ่น, ผ้าเป็นผืนแห่งฝุ่น, ผ้าถึงซึ่งความเป็นผ้าอันบุคคลเกลียดดั่งฝุ่น”^{๑๔}

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ใน
 หนังสือ ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ว่า “บังสุกุล หมายถึง ผ้าบังสุกุล, ผ้าเป็นผืนแห่งฝุ่น, ผ้า
 ถึงซึ่งความเป็นผ้าอันบุคคลเกลียดดั่งฝุ่น”^{๑๕}

พันเอก ปิ่น มุทุกันต์ ได้ให้ความหมายของคำว่า บังสุกุล ไว้ในหนังสือพจนานุกรมฉบับ
 ประมวลศัพท์ศาสนา ว่า “คลุกฝุ่น, เปื้อนฝุ่น, ผ้าที่ถูกทิ้งไว้กับกองฝุ่น หรือกองขยะมูลฝอย คือผ้าที่
 เขาทิ้ง เรียกว่าผ้าบังสุกุล”^{๑๖}

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ.ดร. จำลอง สารพัดนึก ได้ให้ความหมาย
 ของคำว่า บังสุกุล ไว้ใน พจนานุกรม บาลี-ไทย ว่า “บังสุกุล แปลว่า กองฝุ่น, คลุกด้วยฝุ่น (ผ้า)”^{๑๗}

ดังนั้นจากเอกสารที่ค้นคว้าแล้ว ผู้วิจัยจึงสรุปความหมายของคำว่า “บังสุกุล” ได้ว่า ผ้าที่
 ถูกทิ้งไว้ตามกองฝุ่นบ้าง กองขยะมูลฝอยบ้าง กองหยากเยื่อบ้าง ป่าช้าบ้าง ถนนบ้าง ไร่บ้าง ตลาด
 บ้าง ทอดทิ้งวางไว้ที่ซากศพบ้าง พระภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรหรือพระภิกษุทั่วไปพบเห็นแล้ว จึง
 ชักผ้าออกด้วยการพิจารณา โดยเลือกเอาส่วนที่ดีใช้ได้ มาตัดเย็บย้อมเป็นผ้าไตรจิวรี่ผืนใดผืนหนึ่ง
 นิยมเรียกผ้าชนิดนี้รวมกันว่า “ผ้าบังสุกุลจิวรี่”

^{๑๒} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๕๖),
 หน้า ๔๘๓.

^{๑๓} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙, ราชบัณฑิต), แนวปฏิบัติศาสนพิธี, (กรุงเทพมหานคร: เลียง
 เชียง, ๒๕๕๙), หน้า ๒๒๑.

^{๑๔} พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพบเปรียญ ตาละลักษณณ์), พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า ๑๑๔๗.

^{๑๕} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๔,
 หน้า ๔๓๐.

^{๑๖} ปิ่น มุทุกันต์, ประมวลศัพท์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๒๗๔.

^{๑๗} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และ รศ.ดร. จำลอง สารพัดนึก, พจนานุกรม บาลี-ไทย, พิมพ์ครั้งที่
 ที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๖๓๙.

๒.๒ การทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล

ผู้วิจัยขอชี้แจงถึงความเชื่อในการฝังและเผาศพของชาวชมพูทวีปในสมัยพุทธกาล อันเป็นสิ่งที่ทำให้รู้ถึงความเชื่อมโยงสัมพันธ์ถึงการก่อกำเนิดทอดผ้าบังสุกุลและคหบดีจิ๋วในพระพุทธานุภาพ เนื่องจากในสมัยต้นพุทธกาลพระภิกษุสงฆ์จะนำชิ้นส่วนเศษผ้าบังสุกุลที่ตนเองเก็บมาแล้วทำการตัดเย็บย้อมเป็นผ้ากาสาพัสตร์ไว้ใช้นุ่งและห่ม และสมัยต่อมาหมอชีวกโกมารภัจจ์ได้ทูลขอให้พระภิกษุสามารถรับผ้าคหบดีจิ๋ว ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ กำเนิดของผ้าบังสุกุล

เนื่องจากชาวอินดูทุกคนนั้นหมายจะบรรลุโมกษะในเวลาตาย ก่อนตายความคิดเบื้องต้นของเขาจะเล่นไปสู่เมืองพาราณสีอันศักดิ์สิทธิ์ เพราะถ้าได้อาบน้ำในแม่น้ำคงคาก็จะเปลื้องบาปได้หมดและบรรลุโมกษสภาพหรือสภาพที่จิตใจผ่องแผ้วปลอดจากอกุศลธรรมทั้งปวง ที่บันไดทำน้ำติดตลิ่งแม่น้ำคงคาจะมีซากศพลอยอยู่บนแคร่ไม้ถูกนำมาเผาทยอยๆ กันไม่ขาดสาย ศพที่มัดด้วยผ้าตราสังและมัดติดกับแคร่ถูกแบกไปตามถนนเมืองพาราณสีโดยญาติผู้เศร้าโศก แล้วนำไปเผาที่ท่าน้ำ ผ้าตราสังสีแดงใช้พันศพคนที่มีสามี สี่ขาวใช้พันศพแม่หม้าย-หญิงโสด และผู้ชาย เฉพาะศพสันนิยาสิที่เข้าถึงพรหมแล้วจะไม่เผา แต่พวกศิษย์เอาพวงมาลัยมาประดับศพแล้วพาไปทิ้งที่บันไดทำน้ำ นี่ก็จะเอาหินถ่วงศพแล้วทิ้งลงในแม่น้ำพร้อมกับการทำความเคารพขณะที่ศพจมน้ำลงไปอย่างเชื่องช้า แต่ก็มี การเอาศพทิ้งน้ำโดยไม่ถ่วงหินบ้าง ศพลอยเพ่นพ่าน มีแร้งกาลังกิน และยังมีประเพณีเอาศพไปทิ้งให้ นกแร้งกินในหอคอยบนเขาแล้วเก็บกระดูกไปฝังหรือเผาก็ยังทำกันอยู่ทุกวันนี้^{๑๘}

สมัยพุทธกาลนั้น คนอินเดียบางพวกไม่นิยมเผาหรือฝังศพ เขาใช้ผ้าดิบขาวผืนยาวๆ ห่อศพแล้วนำไปทิ้งในป่าช้าเช่นเดียวกับชาวปาร์ซีในอินเดียปัจจุบัน ซึ่งเขาเอาศพไปทิ้งในป่าช้า เพื่อให้ แร้ง กา จิกกินจนเหลือแต่กระดูก แต่เดิมผู้ที่จะต้องไปหาจิ๋วมาเองและพระที่ต้องการจิ๋วใหม่มา เปลี่ยนของเก่า ก็ต้องไปหาผ้ามาเอง วิธีการหาที่เกี่ยวข้องไปเก็บผ้าที่เขาทิ้งไว้แล้ว ซึ่งมีมากในป่าช้าผิ ดิบ^{๑๙} ครั้นกาลต่อมาชาวพุทธที่นำศพไปเผาหรือฝังในป่าช้าดึงผ้าห่อศพออกมาวางไวข้างๆ ศพ แล้วนิมนต์ พระชักเอาไปใช้ จึงเรียกผ้าชนิดนี้ว่า ผ้าบังสุกุล^{๒๐}

เรื่องผ้าในสมัยนั้นก็เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าและพระสาวกในยุคแรกคงใช้ผ้าห่มผ้าห่ม ตามที่จะหาได้ มีคนถวายบ้าง จัดหามาเองโดยถูกต้องขอบธรรมบ้าง หรือเก็บเอาผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามที่ ต่างๆ โดยเฉพาะการเก็บผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามที่ต่างๆ บางทีก็เก็บเป็นผ้าห่อศพ ซึ่งเรียกว่า ผ้าบังสุกุล พระภิกษุต้องแสวงหาผ้าที่เขาทิ้งแล้วจากกองขยะหรือจากป่าช้ามาทำเป็นจิ๋วใช้ ด้วยการย้อมสีของ

^{๑๘} สมัคร บุรวาส, **ปรัชญาพราหมณ์ในสมัยพุทธกาล**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๕๔), หน้า ๕๒ - ๕๔.

^{๑๙} สุเมธ เมธาวิตถกุล, **สังกัปปพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๗๔.

^{๒๐} อารยธมโมภิกขุ (จารุญ ยาสุมุท), **ตามรอยโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีทศบารมี**, (เชียงใหม่: บริษัท กลางเวียงการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๑.

ด้วยน้ำย้อม ๖ ชนิด ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต คือ “น้ำย้อมจากรากไม้ น้ำย้อมจากต้นไม้ น้ำย้อมจากเปลือกไม้ น้ำย้อมจากใบไม้ น้ำย้อมจากดอกไม้ และน้ำย้อมจากผลไม้”^{๒๑}

เมื่อสมัยพระบรมศาสดาได้ตรัสรู้แล้ว และได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอนมหาชนยังสถานที่ต่างๆ เมื่อเสด็จมาถึงกรุงราชคฤห์และประทับอยู่ที่พระเวฬุวันมหาวิหาร วันหนึ่งท่านพระอัสสชิผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ ขณะนั้นเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิครองอันตราสกถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์มีกิริยาที่ก้าวไป ถอยกลับ แลดู เหลียวดู คู้เข้า เขยียดออก นำเลื่อมใส มีจักขุทอดลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ^{๒๒}

จากเหตุการณ์นี้ทำให้เราเห็นว่า ผ้ากาสาฬพัศตร์เป็นเครื่องบ่งบอกถึงธงชัยแห่งพระอรหันต์^{๒๓} เพราะสามารถทำให้บุคคลคลายละจากมิจฉาทิฏฐิลงได้ ดังเช่นเมื่อคราวที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้หนึ่งพรรษาแล้วได้ไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง พระพุทธองค์ได้แสดงประกาศถึงอานุภาพของผ้ามหาบังสุกุลอันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ดังมีเรื่องราวที่ปรากฏใน พระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ ว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กัสสปะ ผ้าบังสุกุลเกิดขึ้นแก่เราที่นี่ เราได้คิดดังนี้ว่า จะพึงชักผ้าบังสุกุลที่ไหนหนอ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความรำพึงในใจของเราด้วยพระทัย จึงทรงใช้พระหัตถ์ขุดสระโบกขรณีแล้วทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงชักผ้าบังสุกุลในสระนี้เถิด สระโบกขรณีนี้อันผู้มีที่มิใช่มนุษย์ใช้มือขุด กัสสปะ เราได้ดำริ (ต่อไป)ว่า จะพึงขยำผ้าบังสุกุลที่ไหนหนอ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความดำริในใจของเราด้วยพระทัย จึงยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทรงขยำผ้าบังสุกุลบนแผ่นศิลานี้เถิด ศิลาอันผู้มีที่มิใช่มนุษย์ได้ยกมาวางไว้ กัสสปะ เราได้ดำริ (ต่อไป)ว่า จะพึงพาดผ้าบังสุกุลไว้ที่ไหนหนอ ลำดับนั้น เทวดาผู้สิงสถิตอยู่ที่ต้นกุ่มทราบความดำริในใจของเราด้วยใจ จึงได้น้อมกิ่งกุ่มลงมาราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงพาดผ้าบังสุกุลไว้ที่กิ่งกุ่มนี้เถิด ต้นกุ่มนี้ได้น้อมลงจะกราบทูลว่า โปรดทรงเอื้อมพระหัตถ์มาเถิด กัสสปะ เราได้ดำริ(ต่อไป)ว่า จะพึงผิงผ้าบังสุกุลไว้ที่ไหนหนอ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความดำริในใจของเราด้วยพระทัย จึงยกศิลาแผ่นใหญ่มาวางไว้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดทรงผิงผ้าบังสุกุลไว้บนแผ่นศิลานี้เถิด ศิลาอันผู้มีที่มิใช่มนุษย์ได้ยกมาวางไว้

ขณะนั้น ชฎิลอุรุเวลกัสสปะคิดว่า พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากจริง ถึงกับท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงทำการช่วยเหลือ แต่ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่ พระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของชฎิลอุรุเวลกัสสปะ แล้วประทับอยู่ที่โพสถ์แห่งนั้น^{๒๔}

^{๒๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๔/๒๐๙.

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๒.

^{๒๓} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๘๘/๔๒๗.; ดูเทียบใน สมเด็จพระญาณสังวร ปธานุชิตชิโนรส, พระปฐมสมโพธิการ, (กรุงเทพมหานคร: ห.จ.ก. รุ่งเรืองสาสน์การพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๔.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๔๔/๕๔ - ๕๖.

เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงได้สนทนาธรรมกับสกุลทายีปริพาชกแล้วพระพุทธองค์ได้ชี้แจงถึงการหาผ้าบังสกุลมาทำเป็นผ้าถุงและหมี่ ดังมีเนื้อความที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ปริพพาชกวรรคว่า

ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพนับถือบูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็ยังอาศัยเรายู่ด้วยเข้าใจดังนี้ว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ อนึ่ง สาวกทั้งหลายของเราเป็นผู้ถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร ทั้งครองจีวรเศร้าหมองด้วย เธอเหล่านั้นเลือกเก็บผ้าที่ไม่มีชายจากป่าช้าบ้าง จากกองหยากเยื่อบ้าง จากร้านตลาดบ้าง นำมาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ก็มี ส่วนเราสืบวงศ์ก็ใช้คบดีจีวรเนื้อแน่น เย็บด้วยเส้นด้ายเหนียว เส้นด้ายละเอียดเช่นกับขนน้ำเต้า ถ้าสาวกทั้งหลายจะพึงสักการะ เคารพนับถือบูชาเรา นอกจากสักการะ เคารพแล้วก็อาศัยเรายู่ด้วยเข้าใจดังนี้ว่า พระสมณโคดมทรงสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ และทรงกล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามมีตามได้ สาวกทั้งหลายของเราผู้ถือผ้าบังสกุลเป็นวัตร ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง เลือกเก็บผ้าที่ไม่มีชายจากป่าช้าบ้าง จากกองหยากเยื่อบ้าง จากร้านตลาดบ้าง มาทำเป็นผ้าสังฆาฏิใช้ ก็คงจะไม่สักการะเคารพนับถือบูชาเรา แล้วอาศัยเรายู่โดยธรรมนี้^{๒๕}

ในสมัยแรกแห่งการประกาศศาสนาของพระพุทธเจ้า ภิกษุทั้งหลายมุ่งหมั่นได้เฉพาะผ้าบังสกุลเท่านั้น จะใช้จีวรนอกเหนือจากนั้นไม่ได้ แต่การแสวงหาผ้ามาทำจีวรของภิกษุจึงได้รับความลำบากมากเพราะกว่าจะได้มาแต่ละชิ้นก็กินเวลานาน ถ้าจะเก็บสะสมไว้นานเกิน ๑๐ วัน ก็ไม่ได้ ผิดวินัย ถ้าเก็บไว้เกิน ๑๐ วัน ต้องสละผ้านั้นเสีย^{๒๖} ดังมีเนื้อความที่ปรากฏในพระวินยปิฎก มหาวิภังค์ นิสสัคคิยกัณฑ์ จีวรวรรค ตติยกฐินสิกขาบท นิทานวัตถุ ว่า

ภิกษุทั้งหลายทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้รับผ้าที่เป็นอกาลจีวร เก็บไว้ได้โดยมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม จึงรับผ้าที่เป็นอกาลจีวรเก็บไว้เกิน ๑ เดือน ผ้าเหล่านั้นถูกมัดรวมเป็นห่อๆ แขนงไว้ที่ราว ท่านพระอานนท์เที่ยวไปตามเสนาสนะ เห็นผ้าเหล่านั้นถูกมัดรวมเป็นห่อๆ แขนงไว้ที่ราว จึงถามภิกษุทั้งหลาย...แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลาย...แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงดังนี้ เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้วเมื่อกฐินเตาะแล้ว อกาลจีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ภิกษุต้องการก็พึงรับไว้ได้ ครั้นรับแล้วพึงรับให้ทำเป็นจีวร ถ้าผ้านั้นมีไม่พอ เมื่อมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม ภิกษุนั้นพึงเก็บผ้าสำหรับทำจีวรนั้นไว้ไม่เกิน ๑ เดือน เพื่อเพิ่มผ้าสำหรับทำจีวรที่ยังขาดให้ครบ ถ้าเก็บเกินกำหนดนั้น แม้มีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์^{๒๗}

^{๒๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๔๒/๒๘๖ - ๒๘๗.

^{๒๖} สุเมธ ฌธวิทย์กุล, *สังกัปปพิธีกรรม*, หน้า ๗๔ - ๗๕.

^{๒๗} วิมพา. (ไทย) ๒/๔๙๘ - ๔๙๙/๒๐ - ๒๑.

ผ้าที่พระภิกษุสงฆ์พึงจะมัตตต่อปะเย็บเป็นผ้าจีวรก็ดี ผ้าสังฆาฏิกก็ดี ผ้าสบงก็ดี มีกำหนดกาลเก็บผ้าตามไว้ในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ นิสสัคคียกัณฑ์ จีวรวรรค ตติยกฐินสิกขาบท สิกขาบทวิภังค์ ว่า

ถ้าผ้านั้นมีไม่พอ คือ ผ้าไม่เพียงพอที่จะทำเป็นไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง ภิกษุนั้นพึงเก็บผ้าสำหรับทำจีวรนั้นไว้ไม่เกิน ๑ เดือน คือ เก็บไว้ได้ ๑ เดือนเป็นอย่างมาก เพื่อเพิ่มผ้าสำหรับทำจีวรที่ยังขาดให้ครบบริบูรณ์ เมื่อมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม คือ มีความหวังว่าจะได้จากสงฆ์ จากคณะจากญาติ จากมิตร หรือที่เป็นผ้าบังสุกุล หรือที่ได้มาด้วยทรัพย์ของตน ถ้าเก็บเกินกำหนดนั้น แม้มีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม อธิบายว่า จีวรที่หวังเกิดขึ้นในวันที่จีวรผืนเดิมเกิดขึ้นแล้ว พึงทำให้เสร็จใน ๑๐ วัน...จีวรที่หวังเกิดขึ้นในเมื่อจีวรผืนเดิมเกิดขึ้นแล้วได้ ๓๐ วัน พึงอธิษฐาน วิกัปปสละให้ผู้อื่นในวันนั้น ถ้าไม่อธิษฐาน ไม่วิกัปปหรือไม่สละให้ผู้อื่น เมื่อรุ่งอรุณวันที่ ๓๑ จีวรเป็นนิสสัคคียคือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงสละจีวรที่เป็นนิสสัคคียอย่างนี้^{๒๘}

ในข้อนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) อธิบายเสริมความว่า เครื่องนุ่งห่ม แต่เดิมนั้นไปขอใครไม่ได้ ไม่มีสิทธิ ไปขอเขาไม่ได้ ถ้าเขาไม่มีศรัทธาถวาย พระภิกษุก็ต้องไปเก็บหาผ้าที่เขาทิ้งตามกองขยะ สมัยก่อนมักไปหาตามป่าช้าที่เขาห่อศพมาทิ้ง แล้วก็เก็บเอามาต้ม เอามาเย็บ เอามาย้อมทำจีวรเอง ท่านเรียกว่าผ้าบังสุกุล^{๒๙}

จะเห็นได้ว่าผ้าบังสุกุลผืนแรกในพระพุทธศาสนานี้เรียกว่า มหาผ้าบังสุกุล ก็เพราะว่าผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่ช่วยทำลายซึ่งมีฉันทิภูมิจิตและมานะของผู้นุ่งห่มแล้วยังสามารถที่จะช่วยทำให้ผู้นุ่งห่มกายให้ลดคลายซึ่งมีฉันทิภูมิจิตและมานะลงได้อย่างเช่นกัน เป็นอานุภาพที่แม้แต่เทวดาองค์อินทร์และพรหมยังต้องแสดงความนอบน้อม ผ้าบังสุกุลเป็นเครื่องสัญลักษณ์ของพระภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาลและยังเป็นสัญลักษณ์ของพระอรหันต์ด้วย ผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่ทำให้มีความพึงพอใจในการนุ่งห่มและแสวงหามาได้ อันเป็นการแสวงหาด้วยความบริสุทธิ์มิได้ไปเบียดเบียนต่อผู้อื่นและสรรพสัตว์ทั้งหลายแต่อย่างใดเลย และในขณะเดียวกันพระพุทธรองค์ก็ทรงบัญญัติกำหนดวันเวลาที่แน่นอนให้พระสงฆ์นำมาปฏิบัติ อันเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่สอนให้พระสงฆ์ไม่มีความละโมภ โลภมาก สะสมในทรัพย์ต่างๆ อันเป็นเหตุให้เกิดกิเลสตัณหาอันมิใช่หนทางแห่งการพ้นจากความทุกข์ และยังเป็นการเพิ่มสติสัมปชัญญะอยู่ทุกขณะของการเที่ยวแสวงหาผ้า โดยไม่มุ่งรีบไปแสวงอย่างเดียว แต่มีการภาวนาอยู่ทุกขณะของการเคลื่อนไหวด้วย

^{๒๘} วิมหา. (ไทย) ๒/๕๐๐/๒๑ – ๒๓.

^{๒๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), สอนนาค สอนจิต ชีวิตพระ ชีวิตชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓.

๒.๒.๒ ประเภทของผ้าบังสุกุล

จากการศึกษาค้นคว้าในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นนอรรถกถาวิสุทธิมรรคแล้ว ผู้วิจัยพบประเภทของผ้าบังสุกุลมีปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก ปริวาร หมวดปัญจกวาร คือ ผ้าบังสุกุล ๑๐ ชนิด ผ้าบังสุกุล ๒๓ ชนิด พบในพระพุทธรูปบัญญัติเกี่ยวกับการแสวงหาผ้าบังสุกุล และพบผ้าบังสุกุลในข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุปรากฏอยู่ในนิสสัย ๔, รุดงค์ ๘ ในชั้นนอรรถกถาวิสุทธิมรรคพบในรุดงค์ ๑๓ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๒.๒.๑ ผ้าบังสุกุลทั่วไป

๑) ผ้าบังสุกุล ๑๐ ชนิด

จากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยพบชนิดของผ้าบังสุกุลปรากฏข้อความในพระวินัยปิฎก ปริวาร เอกุตตริกนัย ปัญจกวาร ดังนี้ “ผ้าบังสุกุลมี ๕ อย่าง คือ ผ้ายกที่ป่าช้า ผ้ายกที่ตลาด ผ้ายกที่หนูกัด ผ้ายกที่ลวกกัฏ ผ้ายกไฟไหม้ ผ้าบังสุกุลแม้อื่นอีก ๕ อย่าง คือ ผ้าที่โคกกัด ผ้าที่แพะกัด ผ้าที่ห่มสญูป ผ้าที่เขาทิ้งในสถานที่อภิเชก และผ้าที่เขานำไปสู่ป่าช้าแล้วนำกลับมา”^{๓๐}

จะเห็นได้ว่า ผ้าทั้ง ๑๐ ชนิดนี้ ซึ่งสามารถที่จัดแบ่งประเภทของผ้าออกเป็น ๓ ประเภท คือ ประเภทของผ้าที่ถูกทอดทิ้งไว้ มีอยู่ด้วยกัน ๕ อย่าง ได้แก่ ผ้ายกที่ป่าช้า ผ้ายกที่ตลาด ผ้ายกที่ห่มสญูป ผ้าที่เขาทิ้งในสถานที่อภิเชก และผ้าที่เขานำไปสู่ป่าช้าแล้วนำกลับมา ประเภทที่ถูกสัตว์และแมลงกัด มีอยู่ด้วยกัน ๔ ผ้ายกที่หนูกัด ผ้ายกที่ลวกกัฏ ผ้ายกที่โคกกัด และผ้าที่แพะกัด และประเภทของผ้าที่ถูกของร้อนแล้ว มีอยู่ ๑ อย่าง คือ ผ้ายกไฟไหม้

ดังนั้นพระภิกษุสงฆ์จึงต้องแสวงหาผ้าบังสุกุลทั้ง ๓ ประเภทดังกล่าวมาใช้ทำเป็นเครื่องนุ่งห่มเพื่อถือนความสันโดษในผ้าไตรจีวร ขัดเกลากิเลสของตนเองให้หมดไป แต่บางครั้งพระภิกษุสงฆ์บางพวกก็ถือผ้าบังสุกุลด้วยความมกมาย ด้วยจิตฟุ้งซ่าน และบางพวกจะถือเพื่อขัดเกลากิจใจของตนเอง

๒) ผ้าบังสุกุล ๒๓ ชนิด

เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะของผ้าบังสุกุลอันเป็นชิ้นส่วนหรือเศษผ้าที่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายได้เที่ยวแสวงหานำมาทำเป็นผ้าจีวรและจัดอยู่ในผ้าบังสุกุล จะขออ้างถึงเนื้อหาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคคัมภีร์ชั้นนอรรถกถาจารย์ของท่านพระพุทธรูปโสภาจารย์ได้อธิบายชนิดของผ้าบังสุกุล มี ๒๓ ชนิด ดังนี้

(๑) ผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้า (๒) ผ้าที่ตกอยู่ที่ประตูตลาด (๓) ผ้าที่ผู้ต้องการบุญทั้งหลายทิ้งไว้ที่ถนน (๔) ผ้าที่เขาทิ้งไว้ ณ ขยะมูลฝอย (๕) ผ้าที่เขาใช้เช็ดครมกลแล้วทิ้งไว้ (๖) ผ้าที่เขาผลัดอาบนํ้ามันแล้วทิ้ง (๗) ผ้าเก่าๆ ที่เขาทิ้งอยู่ตามท่าอาบนํ้า (๘) ผ้าที่เขาทิ้งไปป่าช้าแล้วทิ้ง (๙) ผ้า

^{๓๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๖๕.

ถูกไฟไหม้แล้วเขาทิ้ง (๑๐) ผ้าที่โคเคี้ยวแล้วเขาทิ้ง (๑๑) ผ้าที่ปลวกกัดแล้วเขาทิ้ง (๑๒) ผ้าที่หนูกัดแล้วเขาทิ้ง (๑๓) ผ้าที่ขาดริมแล้วเขาทิ้ง (๑๔) ผ้าที่ขาดชายแล้วเขาทิ้ง (๑๕) ผ้าที่เขายกธงแล้วทิ้งไว้ (๑๖) ผ้าที่ห่มจอมปลวกทำพิธีกรรมแล้วทิ้งไว้ (๑๗) ผ้าของภิกษุด้วยกัน (๑๘) ผ้าที่เขาทิ้งไว้ในราชาภิเษก (๑๙) ผ้าของเอหิภิกขุ (๒๐) ผ้าที่ตกอยู่ตามหนทางไม่ปรากฏเจ้าของ (๒๑) ผ้าที่ลมหอบไปไม่มีเจ้าของติดตาม (๒๒) ผ้าที่เทวดาถวายเป็นผ้าที่สมุทรรชชขึ้นฝั่ง^{๓๑}

จากข้อมูลนี้ผู้วิจัยจึงขอแบ่งประเภทของผ้าบังสุกุลออกมาได้ ๖ ประเภท ได้แก่

๑. ประเภทของผ้าที่ถูกทอดทิ้งแล้ว มี ๑๑ อย่าง คือ ผ้าที่เขาทิ้งไว้ ณ ขยะมูลฝอย ผ้าที่เขาใช้เช็ดกรรมลแล้วทิ้งไว้ ผ้าที่เขาผลัดอาบน้ำมนต์แล้วทิ้ง ผ้าเก่าๆ ที่เขาทิ้งอยู่ตามท่าอาบน้ำ ผ้าที่เขานำไปปาช้าแล้วทิ้ง ผ้าถูกไฟไหม้แล้วเขาทิ้ง ผ้าที่ขาดริมแล้วเขาทิ้ง ผ้าที่ขาดชายแล้วเขาทิ้ง ผ้าที่เขายกธงแล้วทิ้งไว้ ผ้าที่ห่มจอมปลวกทำพิธีกรรมแล้วทิ้งไว้ ผ้าที่เขาทิ้งไว้ในราชาภิเษก

ผ้าทั้ง ๑๑ อย่างนี้ เป็นผ้าที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป ด้วยความที่พบเห็นง่ายและสะดวกต่อการนำมาใช้ทำเป็นผ้าไตรจีวร ซึ่งสังคมในอินเดียในสมัยนั้นผ้าเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งของเสนาบดีจัญไรต่อชีวิต ไม่สมควรอย่างยิ่งที่บุคคลผู้เป็นบุตรของเทพเจ้าสมควรที่จะนำมาใช้นุ่งห่มประดับกาย เมื่อประดับกายแล้วย่อมนำตนเองไปสู่ความอัปมงคล มีแต่ความวิบัติ แต่ผ้าเหล่านี้สำหรับพระสงฆ์แล้วถือว่าเป็นของที่หาได้ง่าย ไม่มีคุณค่า ไม่ถูกหลักขโมย โจรไม่ปล้น เป็นสิ่งที่ปฏิบัติตามแนวหลักธรรมแห่งความสันโดษ ขัดเกลาลจิตใจ มุ่งเป้าหมายในการเข้าสู่วิมุตติธรรมโดยเฉพาะ

๒. ประเภทของผ้าที่ตกสถานที่ แต่ไม่ปรากฏมีเจ้าของ มี ๗ อย่าง คือ ผ้าที่ตกอยู่ที่ประตูตลาด ผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้า ผ้าที่ผู้ต้องการบุญทั้งหลายทิ้งไว้ที่ถนนรถ ผ้าเก่าๆ ที่เขาทิ้งอยู่ตามท่าอาบน้ำ ผ้าที่ตกอยู่ตามหนทางไม่ปรากฏเจ้าของ ผ้าที่ลมหอบไปไม่มีเจ้าของติดตาม ผ้าที่สมุทรรชชขึ้นฝั่ง

ผ้าทั้ง ๗ ชนิดนี้ เป็นผ้าที่พระภิกษุผู้ถือธุดงค์ในข้อที่ว่าถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ต้องเข้าไปเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลตามที่ต่างๆ ในขณะของการหยิบ เลือก ชัก พิจารณาผ้าต้องใช้ทั้งกำลังของกัมมัญฐานอย่างแรงกล้า ต้องพิจารณาหยิบตามซากศพด้วยการพิจารณาสุกกัมมัญฐาน มีการพิจารณาถึงมรณานุสติอยู่เสมอๆ เพื่อให้ตนเองนั้นมองเห็นถึงสังขารของโลกลที่ตามหลักของไตรลักษณ์ มองทุกสิ่งเป็นไปตามกระบวนการของปฏิจสมุปบาท แล้วนำตนเองเข้าสู่พระนิพพานในที่สุด

๓. ประเภทของผ้าที่ถูกสัตว์กัดมี ๒ อย่าง คือ ผ้าที่โคเคี้ยวแล้วเขาทิ้ง ผ้าที่หนูกัดแล้วเขาทิ้ง สำหรับประเภทนี้แล้วถือว่าเป็นผ้าที่หาได้ยากต่อพระภิกษุสงฆ์

^{๓๑} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๗, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภ-มหาเถร), หน้า ๙๐ - ๙๑.

๔. ประเภทของผ้าพระอรหันต์ มี ๑ อย่าง คือ ผ้าของเอหิภิกขุ สำหรับผ้าชนิดนี้แล้วถือว่าเป็นผ้าที่หาได้ยากยิ่ง โดยเฉพาะพระภิกษุรุ่นหลังๆ มา เนื่องจากว่าพระอรหันต์ที่เป็นเอหิภิกขุมีจำนวนแค่ ๑,๒๕๐ รูป เท่านั้น ดังนั้นพระภิกษุที่พบเห็นจึงถือว่าเป็นบุญบารมีของท่านมาก แต่ในขณะที่เดียวกันเมื่อตอนที่พบกีย่อมมีปณิธานว่าจะมุ่งปฏิบัติตนเองให้เข้าสู่พระนิพพานให้จงได้โดยเร็วพลัน เหมือนดังพระอรหันต์ผู้เป็นเอหิภิกขุ

๕. ประเภทของผ้าที่เทวดาถวาย มี ๑ อย่าง คือ ผ้าที่เทวดาถวาย สำหรับผ้าชนิดนี้แล้วถือว่าเป็นผ้าที่หาได้ยากยิ่งในโลกนี้เช่นกัน เมื่อโลกนี้สิ้นซึ่งพระชินาสพแล้ว จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อพระท่านปฏิบัติดี ประพฤติชอบแล้วเท่านั้น หรือไม่ก็เป็นคู่บุญคู่บารมีมาแต่ปางก่อนผ้าบังสุกุลชนิดนี้ถึงจะเกิดขึ้นได้

๖. ประเภทของผ้าที่ถูกแมลงกัด มี ๑ คือ ผ้าที่ปลวกกัดแล้วเขาทิ้ง เป็นจำพวกผ้าที่หาได้ยาก เพราะถูกปลวกกัดกินหมดแล้วก็ดี ถูกดินทับถมจนหมดไปแล้วก็ดี ทำให้ยากต่อการเลือกชิ้นส่วนที่ดี และยากต่อการทำความสะอาด เพราะมีเวลาจำกัดในการเก็บรักษาเช่นกัน

จะเห็นได้ว่า ผ้าทั้ง ๒๓ ชนิด ดังกล่าวนี มีวิวัฒนาการมาจากผ้าบังสุกุลทั้ง ๑๐ ชนิด ในสมัยพุทธกาล แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้ถูกเผยแพร่ไปประกาศไปยังถิ่นฐานแคว้น ดินแดนต่างๆ แล้ว ย่อมที่จะมีการพัฒนาการตามสถานที่ เวลา และโอกาส ด้วยเช่นกัน ถือว่าเป็นผ้าที่พระภิกษุสงฆ์ในสมัยต้นพุทธกาลและสมัยพุทธกาลได้ถือปฏิบัติด้วยความสะดวก เป็นผ้าบังสุกุลแบบอย่างแท้จริง เนื่องจากเป็นผ้าที่ชาวบ้านก็ดี เศรษฐีก็ดี พราหมณ์ก็ดี พระภิกษุก็ดี ที่ใช้แล้วได้ทิ้งไว้ตามสถานที่ต่างๆ โดยที่ไม่มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์จะถวายให้พระภิกษุสงฆ์นำไปใช้สอย พระภิกษุท่านก็พิจารณาเลือกส่วนที่พึงพอใจแล้วตัดเก็บเอาไปเย็บเป็นผ้าไตรจีวร

๒.๒.๒.๒ ผ้าบังสุกุลในพระวินัยบัญญัติ

ในมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ กล่าวไว้ว่า กุลบุตรเหล่าใดมีศรัทธาออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต ไม่โอ้อวด ไม่มีการยา ไม่หลอกลวง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ถือตน ไม่กลับกลอก ไม่ปากกล้า สำรวมวาจา ค้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย รู้ประมาณในการบริโภค ประกอบความเพียรในธรรม เป็นเครื่องตั้งอย่างต่อเนื่อง ใส่ใจในสมณธรรม มีความเคารพอย่างหนักแน่นในสิกขา ไม่เป็นผู้มกมาก ไม่เป็นผู้ย่อหย่อน ไม่เป็นผู้นำใน โวกกมนธรรม ไม่ทอดธุระในปวิเวก ปรารภความเพียร อุทิศกายและใจ มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตมั่นคง มีจิตแน่วแน่ ไม่เป็นคนโง่เขลาเบาปัญญาได้ฟังธรรมบรรยาย แล้วออกจากอกุศลธรรมแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศลธรรม^{๓๒}

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๓/๕๔ - ๕๖.

อนึ่งในทีฆนิกาย สีสันธวรรค กล่าวไว้ว่า เมื่อกุลบุตรได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงได้ออกบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ มีความสมบูรณ์ด้วยจุฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ส้ารวมอินทรีย์ ๖ มิให้บาปอกุศลเข้ามาท่วมหทัย มีสติสัมปชัญญะ มีความสันโดษ ยินดีด้วยปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ ออกป้าหาความสงัด บ้าเพ็ญสมาธิ ละกิเลสได้^{๓๓}

การแสวงหาผ้าบังสุกุลของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลมีพระภิกษุบางรูปที่ไปพิจารณาหิบบ้าในซากศพผิบบแล้วมีเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิดเกิดขึ้น พระภิกษุรูปดังกล่าวจึงเข้าไปกราบทูลพระพุทเจ้า แล้วพระพุทธองค์ที่ทรงบัญญัติสิกขาบทในเรื่องนี้เช่นกัน ดังปรากฏเนื้อความในปาราชิกกัณฑ์ว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งไปป้าช้า ถือบ้าบังสุกุลที่ซากศพยังสดซึ่งมีเปรตสิงอยู่ในร่าง เปรตนั้นพูดกับภิกษุนั้นว่า อย่าเอาผ้าของเราไป ภิกษุไม่ใส่ใจถือบ้าไป ทันใดนั้น ร่างนั้นลุกขึ้นติดตามภิกษุไป ภิกษุรูปนั้นเข้าไปวิหารแล้วปิดประตูเสีย ร่างนั้นได้ล้มลงที่ประตุนั้นเอง ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงถือบ้าบังสุกุลในซากศพที่ยังสด ภิกษุใดถือบ้า ต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๔}

ในบางครั้งพระภิกษุจะเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลเพื่อมาทำเป็นผ้าจีวร แต่ไปพิจารณาถือบ้าที่เจ้าของยังไม่ได้ทิ้ง มีเหตุการณ์หนึ่งที่พระภิกษุได้หิบบ้าที่มีเจ้าของไม่ได้ทิ้ง แต่เจ้าของผ้ามาเห็นและกล่าวโทษพระภิกษุรูปนั้น ด้วยความกังวลใจจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาค ซึ่งเนื้อความปรากฏในปาราชิกกัณฑ์ว่า

สมัยนั้น คนเลี้ยงโคคนหนึ่งพาดผ้าไว้ที่ต้นไม้อแล้วไปถ้อยอุจจาระ ภิกษุรูปหนึ่งสำคัญว่าเป็นผ้าบังสุกุล จึงถือบ้าไป คนเลี้ยงโคกล่าวหาภิกษุนั้นว่า ท่านไม่เป็นพระ ภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า ภิกษุ เธอสำคัญว่าเป็นผ้าบังสุกุล ไม่ต้องอาบัติ^{๓๕}

จะเห็นได้ว่า ในสมัยแรกแห่งการประกาศศาสนาของพระพุทเจ้า ภิกษุทั้งหลายมุ่งห่มได้เฉพาะผ้าบังสุกุล แต่ต่อมาจำนวนของพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนมากขึ้นว่าเดิม ผ้าบังสุกุลถือบ้ามีความสำคัญต่อพระสงฆ์เป็นอย่างมาก ผ้าบังสุกุลจึงถูกบัญญัติอยู่ในพระวินัยด้วยเช่นกัน เหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งที่พระพุทธองค์ที่ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็เพื่อความเป็นเอกภาพในหมู่พระภิกษุสงฆ์และกุลบุตรผู้ที่ยังมาบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ให้อยู่จบสิ้นวัฏสงสาร

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙๑ - ๙/๒๑๖/๖๔ - ๗๓.

^{๓๔} วิมพา. (ไทย) ๑/๑๓๗/๑๐๖.

^{๓๕} วิมพา. (ไทย) ๑/๑๕๔/๑๒๒.

๒.๒.๒.๓ ผ้าบังสุกุลในข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุ

๑) นิสัย ๔

นิสัย ๔ ปัจจุบันนิยมเรียกว่า ปัจจัย ๔ คือเป็นนิสัยที่อยู่กับของกินของใช้วัตถุที่พระภิกษุเสพบริโภค อาศัยค้าจุนชีวิต ทำให้พระภิกษุสงฆ์มีกำลังที่จะศึกษาเล่าเรียนเจริญพัฒนาต่อไป^{๓๖}

พระผู้มีพระภาคทรงมีพุทธานุญาตให้พระอุปัชฌาย์พึงบอกนิสัย ๔ อันเป็นปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต ๔ อย่าง^{๓๗} ต่อกุลบุตรผู้อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม เพื่อประพจน์วัตรปฏิบัติขัดเกลากิเลส ดังปรากฏในพระวินยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ ของนิสัย ๔ ในข้อที่ ๒ ว่า “บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล เธอพึงทำอุตสาหะในผ้าบังสุกุลนั้นจนตลอดชีวิต อติเรกลาก คือ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าเจือก้น”^{๓๘}

พระภิกษุที่บวชแล้วต้องถือนิสัย ๔ ซึ่งปรากฏในเรื่องที่ว่าด้วยองค์ของภิกษุผู้ต้องถือนิสัย ของพระวินยปิฎก ปรีวาร เอกุตตริกนัย ปัญจวาร ดังนี้

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ จะพึงอยู่โดยไม่ถือนิสัยไม่ได้ คือ ไม่รู้อุโบสถ ไม่รู้อุโบสถกรรม ไม่รู้ปาติโมกข์ ไม่รู้ปาติโมกขุทเทส มีพรรษาหย่อน ๕ และภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์ ๕ ไม่ถือนิสัยแล้วควรอยู่ได้ คือ รู้อุโบสถ รู้อุโบสถกรรม รู้ปาติโมกข์ รู้ปาติโมกขุทเทส มีพรรษาครบ ๕ หรือมีพรรษาเกิน ๕^{๓๙}

พระภิกษุทุกรูปที่เข้ามาบวชอยู่ในพระพุทธศาสนาต้องถือปฏิบัติ นิสัย ๔ เป็นข้อวัตร ดังมีข้อความที่ปรากฏในพระวินยปิฎก มหาวีถังค์ ปาราชิกกัณฑ์ว่า

สุทินกลันทบุตรได้รับการบรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระพุทธเจ้า เมื่อบวชได้ไม่นาน ท่านพระสุทินได้ถือธุดงค์วัตรดังนี้ คือ อยู่ป่าเป็นวัตร ๑ เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร ๑ ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ๑ เทียวบิณฑบาตไปตามลำดับเรือน เป็นวัตร ๑ พักอาศัยอยู่ใกล้หมู่บ้านชาววัชชีตำบลหนึ่ง^{๔๐}

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ตามพระไหมไปเรียนธรรม ภาค ๑ วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๖.

^{๓๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, หน้า ๑๗๐.

^{๓๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๓/๑๐๑ - ๑๐๒.

^{๓๙} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๗๑.

^{๔๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๐/๒๐.

บุคคลผู้ใดผู้หนึ่งเข้ามาสู่สำนักเพื่อขอบรรพชาก็ดี ขอนิสัยก็ดี พระอุปเสนวังคันตบุตรจะกล่าวแนะว่า รูปนี้ถืออรัญญิกธุดงค์ เติจวิริกธุดงค์ และปัฏฐกธุดงค์ ถ้าแม้ท่านถือได้จุรูปนี้ รูปจะบวชให้และจะให้นิสัย ถ้าว่ากระทำไม่ได้ รูปจะบวชให้และให้นิสัยไม่ได้ ท่านปฏิบัติอย่างเหมาะสมจนได้รับการสรรเสริญจากองค์พระผู้มีพระภาค^{๔๑} ดังปรากฏในนิสสัคคิกกัณฑ์ว่า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสถามท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรว่า อุปเสนะบริษัทนี้ของเธอน่าเลื่อมใส เธอแนะนำบริษัทอย่างไร ท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าบอกผู้มาขออุปสมบทกับข้าพระพุทธเจ้าว่า ฉันถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถ้าเธอจักถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ฉันก็จะให้เธออุปสมบท ถ้าเขารับคำของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าก็ให้อุปสมบท ถ้าไม่รับคำ ก็จะไม่ให้อุปสมบท ข้าพระพุทธเจ้าบอกภิกษุที่มาขอนิสัยว่า ฉันถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถ้าท่านจักถืออยู่ป่าเป็นวัตร ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรบ้าง ฉันก็จะให้นิสัยแก่ท่าน ถ้าภิกษุนั้นรับคำของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าก็จะให้นิสัย ถ้าไม่รับคำ ก็จะไม่ให้นิสัย ข้าพระพุทธเจ้าแนะนำบริษัทอย่างนี้ พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อุปเสนะ ดีแล้วๆ อุปเสนะ เธอแนะนำบริษัทดีแล้ว^{๔๒}

พระภิกษุผู้ทีมนิสัย ๔ จะระงับลงไปจากพระอุปมาด้วยเหตุผลมี ๕ ข้อ คือ พระอุปมาหลักไป พระอุปมาสีก พระอุปมามรณภาพ พระอุปมาไปเข้ารีตเดียรฉัตร พระอุปมาสั่งบังคับ^{๔๓}

รวมความว่า ชีวิตของพระนี้ ด้านหนึ่งก็อาศัยบุคคล คืออุปมาอาจารย์ และอีกด้านหนึ่งก็อาศัยวัตถุ คือ ปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเกื้อหนุนในการที่จะทำหน้าที่ศึกษาและปฏิบัติด้วยความสันโดษ^{๔๔} พระพุทธองค์ทรงสอนตรัสสอนในการสันโดษปัจจัย ๔ ให้พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายพึงสำวรและนำไปปฏิบัติตามความเหมาะสม เนื่องจากปัจจัย ๔ มีค่าน้อย แต่หาได้ง่าย และไม่มีโทษ ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ จตุกกนิบาต ในสุลลสูตร ว่า

บรรดาจิวร บังสุกุลจิวร(ผ้าที่ได้มาจากกองฝุ่น) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ, บรรดาโภชนะ ปิณฑิยาโลโภชนะ(โภชนะคือคำข้าวที่ได้มาด้วยกำลังปลีแข้ง) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ, บรรดาเสนาสนะ รุกขมูลเสนาสนะ(เสนาสนะคือโคนไม้) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ, บรรดาอารักขาโรค ปุติมุตตเภสัช(ยาตองน้ำมูตรเน่า) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ^{๔๕}

^{๔๑} มลีนทปัญหา, ฤคคปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕๔.

^{๔๒} วิมพา. (ไทย) ๒/๕๖๕/๙๐.

^{๔๓} วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๖๔.

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ตามพระใหม่ไปเรียนธรรม ภาค ๑ วางฐานชีวิตแห่งการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๕๖.

^{๔๕} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๑/๔๗๘

ตอนท้ายของการตรัสสอนเรื่องสันโดษให้พระภิกษุสงฆ์แล้วพระพุทธองค์ทรงสรุปเป็นคาถาประพันธ์ว่า “ปัจจัย ๔ อย่างนี้แล มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย ๔ ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษนี้ เราจึงกล่าวว่า เป็นองค์ประกอบแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะอย่างหนึ่งของภิกษุนี้”^{๔๖}

จะเห็นได้ว่า จากปัจจัยเครื่องอาศัยของพระภิกษุสงฆ์ นิสัย ๔ ข้อที่ว่าด้วย บรรพชา อาศัยจีวร เป็นสาเหตุให้พระภิกษุในสมัยต้นพุทธกาลถือปฏิบัติในการแสวงหาผ้าบังสุกุลมาตัดเย็บย้อมทำเป็นผ้าจีวร การนุ่งห่มผ้านานแล้วย้อมทำให้ผ้าเก่าและขาดได้ ในขณะเดียวกันถ้าหากว่าพระภิกษุรูปใดนุ่งห่มผ้าจีวรขาดต้องถือว่าอาบัติด้วยเช่นกัน และพระภิกษุสงฆ์สาวกต้องถือปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของการถือินิสัย ๔ ตามองค์ของภิกษุผู้ต้องถือินิสัย

๒) รุตงค์ ๘

พระภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มั่งคิล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์เพียบพร้อมด้วย อาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความสังวร การไม่ล่วงละเมิดในสิกขาบทเหล่านั้น

วัตร ไม่ใช่ศีล คือ รุตงค์ ๘ ข้อ ได้แก่ อารัณญ์กัณฐครุตงค์ (สมาทานการอยู่ป่าเป็นวัตร) ปิณฑปาติกัณฐครุตงค์ (สมาทานการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร) ปังสุกุลิกัณฐครุตงค์ (สมาทานการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร) เตจวิริกัณฐครุตงค์ (สมาทานการทรงไตรจีวรเป็นวัตร) สปะทานจาริกัณฐครุตงค์ (สมาทานการเที่ยวบิณฑบาตตามลำดับตรอกเป็นวัตร) ขลุปัจฉาภัตติกัณฐครุตงค์ (สมาทานการงดฉันอาหารมือหลังเป็นวัตร) เนสัชชิกัณฐครุตงค์ (สมาทานการนั่งเป็นวัตร) ยถาสันถติกัณฐครุตงค์ (สมาทานการอยู่ในเสนาสนะตามที่เขาจัดให้เป็นวัตร)

นี้เรียกว่าวัตร ไม่ใช่ศีล แม้การสมาทานความเพียรก็เรียกว่า วัตร ไม่ใช่ศีล ภิกษุประคองจิตมุ่งมั่นว่า เนื้อและเลือดในร่างกายจะเหือดแห้งไป จะเหลืออยู่แต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตามทีเกิดผลใดพึงบรรลुได้ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษด้วยกำลังของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความบากบั่นของบุรุษ ถ้าไม่บรรลุผลนั้นแล้วก็จักไม่หยุดความเพียร แม้การสมาทานความเพียรอย่างนี้ก็เรียกว่าวัตร ไม่ใช่ศีล^{๔๗}

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแนะนำสั่งสอนเหล่าพระสาวกในพระศาสนานี้ให้ถือปฏิบัติในข้อวัตรปฏิบัติด้วยความเหมาะสมต่อสถานที่และเวลา ปฏิบัติอย่างเหมาะสม ปฏิบัติเป็นทางสายกลาง ไม่ควรปฏิบัติโดยสุดโต่งเกินไป ดังเช่นกรณีของพระเทวทัตมาขอให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์ได้เฉพาะผ้าบังสุกุลไปตลอดการประพาศิขรกรรม โดยห้ามรับผ้าคหบดีจากอุบาสกอุบาสิกา แต่พระพุทธองค์ทรงตอบว่าให้มีความยินดีตามความเหมาะสมอันเป็นมัชฌิมา

^{๔๖} พ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๑/๔๗๙.

^{๔๗} พ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗/๗๙.

ธรรม อันเป็นทางสายกลาง ซึ่งปรากฏในเรื่องของวัตถุ ๕ ประการ^{๔๘} ถึงแม้ว่าจะมีพระภิกษุบางรูปต้องการลาสิกการะ ต้องการปฏิบัติตนเองให้เป็นผู้มีศีล เคร่งครัดพระวินัย ยกตนข่มท่าน เทียวเป่าประกาศว่าตนเองเป็นผู้มีข้อวัตรปฏิบัติในการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือปฏิบัติตามนิตย ๔ มีความสันโดษในธรรม แต่ที่จริงก็เหมือนกับเศษซากศพที่ห่อด้วยผ้าชั้นดี แต่พระภิกษุผู้ถือวัตรปฏิบัติในผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ไม่มีจิตน้อมในลาสิกการะ ปฏิบัติด้วยความไม่ควรถอยนอกร่นไปและตั้งจนสุดโต่งเกินไป ปฏิบัติตามมรรค ๘ ด้วยมัชฌิมนธรรม ด้วยการสมานานในจุดนี้ข้อที่ว่า ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

๓) รุตงค์ ๑๓

ผ้าบังสุกุลถือว่าเป็นข้อวัตรปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ในรุตงค์ ๑๓ ข้อ พระภิกษุสงฆ์สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เห็นว่าจริตของตนเป็นไปในทางใดแล้วเลือกสมานานข้อนั้นๆ แล้วพึงปฏิบัติเพื่อเป็นหนทางที่จะขัดเกลากิเลสที่อยู่ในสันตารจิตใจให้หมดไป แล้วนำตนเองไปสู่หนทางแห่งพระนิพพาน ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงอนุญาตรุตงค์ไว้สำหรับกุลบุตรทั้งหลายผู้สละอาภิสแล้ว ผู้ไม่เสียดายอาลัยในร่างกายและชีวิต ผู้ปรารถนาจะทำข้อปฏิบัติอันสมควรแก่ภิกษุให้ถึงพร้อม รวม ๑๓ ประการ คือ

(๑) องค์แห่งภิกษุมีทรงไว้ซึ่งปัสสกูลจีวรเป็นปกติขึ้นชื่อว่า ปัสสกูลิกังคะ (๒) องค์แห่งภิกษุที่ทรงไว้ซึ่งผ้า ๓ ผืน เป็นปกติชื่อว่า เตจีวริกังคะ (๓) องค์แห่งภิกษุผู้แสวงหาซึ่งบิณฑบาตชื่อว่า บิณฑบาติกังคะ (๔) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันเทียวไปอย่างไม่ว่าตอนเป็นปกติชื่อว่า สปัตทานจาริกังคะ (๕) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันฉันในที่นั้งอันเดียวเป็นปกติ ชื่อว่า เอกาสนิกังคะ (๖) องค์แห่งภิกษุผู้มีบิณฑบาตในบาตรเป็นปกติชื่อว่า ปัตตบิณฑิกังคะ (๗) องค์แห่งภิกษุมีไข้ผู้มีอันฉันเป็นปัจฉาภัตเป็นปกติชื่อว่า ชลุปัจฉาภัตติกังคะ (๘) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในป่าเป็นปกติชื่อว่า อรัญญิกังคะ (๙) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ ณ ที่โคนไม้เป็นปกติชื่อว่า รุกขมุลิกังคะ (๑๐) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ ณ ที่กลางแจ้งเป็นปกติชื่อว่า อัปโกลาสิกังคะ (๑๑) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในป่าช้าเป็นปกติชื่อว่า โสสานิกังคะ (๑๒) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ในเสนาสนะที่จัดแจงไว้แล้วอย่างไรเป็นปกติชื่อว่า ยถาสันถติกังคะ (๑๓) องค์แห่งภิกษุผู้มีอันอยู่ด้วยอิริยาบถนั่งเป็นปกติชื่อว่า เนสัชชิกังคะ^{๔๙}

การถือรุตงค์ทั้ง ๑๓ อย่างนี้ มี ๓ ชั้น คือ อย่างเคร่ง อย่างกลาง อย่างเพล่า เช่นถือปัสสกูลิกังคะ คือ ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรอย่างเคร่ง ภิกษุผู้ถือจะต้องเทียวเก็บผ้าที่เขาทิ้งไว้ตามป่าช้า ตามกองหยากเยื่อ หรือผ้าห่อศพทิ้งไว้ตามป่าช้า เอามาซักให้สะอาด แล้วตัดเย็บซ่อมทำเป็นสบงจีวรด้วยตนเอง ภิกษุผู้ถืออย่างกลางยอมเก็บผ้าที่ผู้ต้องการบุญทิ้งไว้เพื่อถวายแก่ภิกษุผู้ถือรุตงค์ แต่มิได้

^{๔๘} ดูรายละเอียดใน วิมหา. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๓.

^{๔๙} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๗, ๘๔ - ๘๗.

เจาะจงรูปใด ภิกษุผู้ถืออย่างเปล่าย่อมถือเอาผ้าที่เขาทอดผ้าป่าหรือทอดไว้ที่ศพและเป็นของที่เขาเจาะจงผู้รับ ซึ่งมีได้ถวายเป็นมรดก เหมือนผ้าบังสุกุล^{๕๐}

ในสมัยนั้นมีเหตุการณ์ที่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายได้เที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุล พระภิกษุบางพวกบางรูปในขณะที่เดินทางแล้วได้พากันไปแสวงหาในป่าบ้าง ป่าช้าบ้าง บางรูปก็ได้ บางรูปก็ไม่ได้ บางรูปได้ส่วนแบ่ง บางรูปไม่ได้ส่วนแบ่ง พระภิกษุเหล่านั้นจึงนำเรื่องราวไปกราบทูลและมีพุทธบัญญัติด้วยการแบ่งให้สงฆ์โดยทั่วกัน ซึ่งมีเนื้อความที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค จีวรขันธกะ ในหมวดว่าด้วยการแสวงหาผ้าบังสุกุล ว่า

ภิกษุหลายรูปเดินทางไกลไปในแคว้นโกศล บางพวกแวะเข้า ป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุล บางพวกไม่ยอมรอ ผู้แวะเข้าป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุลต่างได้ผ้าบังสุกุล ผู้ที่ไม่รอพูดว่า ท่านทั้งหลาย โปรดให้ส่วนแบ่งพวกเราบ้าง พวกที่ได้ผ้าบังสุกุลตอบว่า พวกเราไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่าน ทำไมท่านไม่รอเล่า ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ไม่ต้องการไม่ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุที่ไม่รอ^{๕๑}

ในสมัยพุทธกาลนั้น พระภิกษุสงฆ์หลายรูปเดินทางไกลไปในแคว้นโกศล บางพวกแวะเข้าป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุล บางพวกรออยู่ ผู้แวะเข้าป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุลต่างได้ผ้าบังสุกุล ผู้ที่รออยู่พูดอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย โปรดให้ส่วนแบ่งพวกเราบ้าง พวกที่ได้ผ้าบังสุกุลตอบว่า พวกเราไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่าน ทำไมพวกท่านไม่แวะไปเล่า พระภิกษุทั้งหลายจึงได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเพื่อให้ทราบความเป็นมา พระผู้มีพระภาคจึงมีพุทธบัญญัติต่อพระภิกษุสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ไม่ต้องการก็ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุที่รออยู่”^{๕๒}

ในกาลต่อมา บรรดาพระภิกษุสงฆ์หลายรูปเดินทางไกลไปในแคว้นโกศล บางพวกแวะเข้าป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุลก่อน บางพวกแวะเข้าไปที่หลัง ผู้แวะเข้าป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุลก่อนต่างได้ผ้าบังสุกุล ผู้ที่แวะเข้าไปที่หลังไม่ได้ผ้าจึงพูดว่า ท่านทั้งหลาย โปรดให้ส่วนแบ่งพวกเราบ้าง พวกได้ผ้าบังสุกุลตอบว่า พวกเราไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่าน ทำไมท่านแวะไปที่หลังเล่า บรรดาเหล่าพระภิกษุทั้งหลายนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบสาเหตุและความเป็นมาของเรื่องราว พระผู้มีพระภาคจึงบัญญัติว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ไม่ต้องการไม่ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุที่แวะเข้าไปที่หลัง”^{๕๓}

^{๕๐} ธรรมสาร, ประชุมนานาอาณิสส ๑๐๘ กัมม, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียงจงเจริญ), หน้า ๖๘.

^{๕๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๑/๒๐๑

^{๕๒} อ้างแล้ว.

^{๕๓} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๑/๒๐๒.

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องราวที่ปรากฏอีกว่า มีพระภิกษุสงฆ์หลายรูปเดินทางไกลไปในแคว้นโกศล พร้อมกันแวะเข้าป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุล บางพวกได้ผ้าบังสุกุล บางพวกไม่ได้ผ้า พวกที่ไม่ได้ผ้าพูดอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย โปรดให้ส่วนแบ่งพวกเราบ้าง พวกได้ผ้าบังสุกุลตอบว่า พวกเราไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่าน ทำไมพวกท่านหาไม่ได้เล่า ด้วยเหตุนี้เหล่าพระภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูล พระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระพุทธองค์จึงทรงมีตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ไม่ต้องการ ก็ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุที่แวะเข้าไปพร้อมกัน”^{๕๔}

พระภิกษุหลายรูปเดินทางไกลไปในแคว้นโกศล นัดกันแวะเข้าป่าช้าเพื่อหาผ้าบังสุกุล บางพวกได้ผ้าบังสุกุล บางพวกไม่ได้ผ้า พวกที่ไม่ได้ผ้าพูดอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายโปรดให้ส่วนแบ่งพวกเราบ้าง พวกได้ผ้าบังสุกุลตอบว่า พวกเราไม่ให้ส่วนแบ่งแก่พวกท่าน ทำไมพวกท่านหาไม่ได้เล่า พระภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบแล้วจึงตรัสกับพระสงฆ์ทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ไม่ต้องการก็ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุที่นัดกันแวะเข้าไป”^{๕๕}

ในสมัยพุทธกาลบางครั้งก็มีพระภิกษุผู้เป็นที่มีมิจฉาทิฐิมิจุตประสงค์ไม่ดีเป็นที่ตั้งแล้ว แอบอ้างว่าตนเองเป็นผู้ประพฤติดุคตรอยู่ในธุดงค์ในข้อที่ว่าถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร อันเป็นหนทางที่ไม่ใช่ประโยชน์ ไม่ใช่ความสุข เพื่อความทุกข์แก่ชนจำนวนมาก ส่วนพระเถระที่มีสัมมาทิฐินุ่งถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตรก็เพื่อเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่พหุชน^{๕๖} ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

อัสตบุรุษเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ส่วนภิกษุอื่นเหล่านั้นไม่ใช่ผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เพราะความเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น อัสตบุรุษนั้นจึงยกตน ช่มผู้อื่น ภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของอัสตบุรุษ ส่วนสัทบุรุษย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เพราะความเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ธรรมคือโลภะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป ธรรมคือโทสะย่อมไม่ถึงความสิ้นไปหรือธรรมคือโมหะย่อมไม่ถึงความสิ้นไป แม้ถ้าภิกษุไม่ใช่ผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร แต่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมเธอก็เป็นผู้ควรบูชา ควรสรรเสริญ ในหมู่ภิกษุนั้น เพราะความเป็นผู้ถือการทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรนั้น สัทบุรุษนั้นจึงทำข้อปฏิบัติเท่านั้นไว้ในภายใน แล้วไม่ยกตนไม่ช่มผู้อื่นภิกษุทั้งหลาย นี้ชื่อว่าธรรมของสัทบุรุษ^{๕๗}

^{๕๔} อ้างแล้ว.

^{๕๕} อ้างแล้ว.

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๖๗.

^{๕๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๐๗/๑๓๐.

ต่อมาชาวบ้านได้เห็นและได้ทราบถึงความยากลำบากของพระภิกษุทั้งหลาย ในการแสวงหาผ้าทำเป็นจีวร จึงอยากจะช่วยลดปัญหานี้ด้วยศรัทธาและจริงใจ ครั้นจะถวายโดยตรง ภิกษุก็ไม่รับ เพราะไม่มีพุทธานุญาตให้ทำเช่นนั้นได้ ชาวบ้านจึงแอบเอาผ้าดิบไปหมกดิน หมกฝุ่น หมกกองขยะไว้ ให้ชายผ้าไผ่ลอกมาเหมือนกับผ้าที่ถูกทิ้ง เมื่อภิกษุไปพบก็ชักบังสุกุลเอาผ้าไป ท่านผู้ต้องการบุญเห็นว่า ภิกษุแสวงหาผ้าดังกล่าวมาเป็นการลำบาก เมื่อได้มาแล้วยังต้องมีการตัดเย็บย้อม อีกด้วย เพื่อถวายความสะดวกแก่ภิกษุผู้ไม่ประสงค์รับผ้าจากมือทายกทายิกา ให้ท่านมีเวลาทำสมณธรรมเต็มตามกำลัง จึงได้จัดหาผ้าขาวหรือผ้าเหลืองมาทิ้งไว้ตามป่าช้าหรือตามตรอกซอกซอย หรือพาดไว้ตามคาคบไม้ใกล้ที่อยู่ของภิกษุนั้น ผ่านนั้นจึงมีชื่อว่าผ้าบังสุกุล

๒.๒.๓ กำเนิดผ้าคหบดีจีวร

หลังจากประกาศศาสนาได้ประมาณ ๑๐ ปีเศษ หมอชีวกโกมารภัจ หมอประจำพระองค์ พระเจ้าพิมพิสาร และพระพุทธรเจ้าด้วย และเป็นผู้สร้างชีวภัมพวันถวายพระสงฆ์ ได้ทูลขออนุญาต ถวายคหบดีจีวรแก่พระภิกษุ พระพุทธรองค์ทรงอนุญาต ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาทายกก็สามารถจีวรแก่พระภิกษุได้โดยตรง ทำให้ภิกษุทั้งหลายได้รับความสะดวกมากขึ้น^{๕๘}

๒.๒.๓.๑ หมอชีวกโกมารภัจถวายผ้าสีไวยกะ

หลังจากพระผู้มีพระภาคทรงประกาศศาสนาได้ประมาณ ๑๐ ปีเศษ หมอชีวกโกมารภัจ หมอประจำพระองค์พระเจ้าพิมพิสารแห่งมคธ และพระพุทธรเจ้าด้วย ยังเป็นผู้สร้างชีวภัมพวันถวายพระสงฆ์ ได้ทูลขอพรให้มีพุทธานุญาตถวายคหบดีจีวรแก่พระภิกษุสงฆ์ พระพุทธรองค์ทรงอนุญาต ซึ่งมีเนื้อความปรากฏในจีวรขันธกะว่า

ต่อมาไม่นานนัก พระผู้มีพระภาคทรงมีพระวรกายเป็นปกติ ครั้นนั้นหมอชีวกโกมารภัจจึงถือ ผ้าสีไวยกะคู่ ๑ นั้นไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์ ทูลขอพรอย่างหนึ่งกับพระผู้มีพระภาค พระพุทธรเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ตถาคตทั้งหลายเลิกให้พรเสียแล้วชีวก ชีวกโกมารภัจกราบทูลว่า ข้าพระองค์ทูลขอพรที่เหมาะสม และไม่มีโทษ พระพุทธรเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า จงพูดมาเถิด ชีวก ชีวกโกมารภัจกราบทูลว่า พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ถือผ้าบังสุกุลอยู่เป็นวัตร ผ้าสีไวยกะคู่นี้เป็นผ้าเนื้อดีเลิศ ประเสริฐสุด มีชื่อเด่นเยี่ยมกว่าคู่ผ้าเป็นอันมาก หลายร้อย หลายพัน หลายแสนคู่ พระเจ้าปชโชต ทรงส่งมาพระราชทานพระองค์โปรดรับผ้าสีไวยกะคู่ ๑ ของข้าพระองค์เถิดพระพุทธรเจ้าข้า และโปรดทรงอนุญาตคหบดีจีวรแก่ภิกษุสงฆ์ พระผู้มีพระภาคทรงรับผ้าสีไวยกะแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุ

^{๕๘} สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังkepพิธิกรรม, หน้า ๗๕.

ทั้งหลาย เราอนุญาตคหบดีจิวร รูปใดปรารภนาจะถือผ้าบังสุกุลก็ได้ รูปใดปรารภนาจะรับคหบดีจิวรก็ได้ แต่เราสรรเสริญการยินดีปัจจัยตามที่ได้^{๕๙}

จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตเปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ในสังฆมณฑลได้เลือกปฏิบัติตามความเหมาะสมของสถานที่ เวลา โอกาส จริตของพระภิกษุนั้นๆ โดยไม่ได้บัญญัติเฉพาะเจาะจงว่าให้พระภิกษุรับได้แต่ผ้าคหบดีจิวรหรือผ้าบังสุกุลเท่านั้น แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับรู้จักกันในชมพูทวีปมากขึ้น ผ้าที่ใช้ในการนุ่งห่มของพระภิกษุก็ย่อมมีเพิ่มมากขึ้นตามมาด้วยเช่นกัน ซึ่งจำนวนของพระภิกษุมากขึ้น แต่เรื่องของกิเลสก็ลดน้อยลงหายไปในที่สุด

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคหบดีจิวรแล้วในกรุงราชคฤห์ ชาวเมืองต่างพากันถวายจิวรให้กับพระภิกษุสงฆ์เป็นอันมากมายและยังทรงมีพุทธานุญาตในผ้าปาวาร^{๖๐} ผ้าไหม และผ้าโกเชาว์^{๖๑} ดังมีเนื้อความปรากฏในจิวรขันธกะว่า

คนทั้งหลายในกรุงราชคฤห์ทราบ ว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่ภิกษุทั้งหลาย คนทั้งหลายเหล่านั้นต่างรื่นเริงบันเทิงใจว่า บัดนี้พวกเราจะถวายทาน จะบำเพ็ญบุญ เพราะพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่ภิกษุทั้งหลาย ชั่วเพียงวันเดียว จิวรหลายพันผืนได้เกิดขึ้นในกรุงราชคฤห์^{๖๒}

ในขณะเดียวกัน เมื่อชาวชนบททราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่ภิกษุทั้งหลาย คนทั้งหลายเหล่านั้นต่างรื่นเริงบันเทิงใจว่า บัดนี้พวกเราจะถวายทาน จะบำเพ็ญบุญ เพราะพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตคหบดีจิวรแก่ภิกษุทั้งหลาย ชั่วเพียงวันเดียว ชาวบ้านต่างพากันหาผ้าเนื้อดี แล้วนำจิวรไปถวายให้พระภิกษุสงฆ์ วันนั้นเองมีจิวรหลายพันผืนได้เกิดขึ้นในชนบท ดังมีเรื่องราวว่า

สมัยนั้น ผ้าปาวารได้เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าปาวาร ผ้าปาวารแกมไหมเกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าปาวารแกมไหม ผ้าโกเชาว์เกิดขึ้นแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผ้าโกเชาว์^{๖๓}

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๙/๑๙๗ - ๑๙๙^{๕๕}; คหบดีจิวร ในที่นี้หมายถึงผ้าจิวรที่พวกคหบดีถวายแก่ภิกษุเพื่อใช้เป็นผ้าบังสุกุลสำหรับนุ่งห่ม

^{๖๐} ผ้าปาวาร คือ ผ้าห่มใหญ่ อาจเป็นผ้าฝ้ายมีขน หรือผ้าชนิดอื่นก็ได้

^{๖๑} ผ้าโกเชาว์ คือ ผ้าทำด้วยขนแพะ ผ้าโกเชาว์ผืนใหญ่ไม่ควร ส่วนผ้าโกเชาว์ปกติทั่วไป ควรอยู่

^{๖๒} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๙/๑๙๗.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๘.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๙.

๑) พุทธานุญาติคหบดีจิวร ๖ ชนิด

เมื่อชาวบ้านทราบว่าพระผู้มีพระภาคได้มีพุทธานุญาติคหบดีจิวรต่อพระภิกษุสงฆ์แล้ว สมัยนั้นมีจิวรทั้งชนิดที่มีเนื้อละเอียดและเนื้อหยาบได้เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ในสังฆมณฑล พระพุทธร่องค์ทรงทราบความจากเหล่าพระภิกษุสงฆ์แล้วจึงมีพุทธานุญาติคหบดีจิวร ๖ ชนิด ที่อุบาสกอุบาสิกาพึงถวายและพระภิกษุสงฆ์สามารถรับได้ ดังมีพุทธานุญาติที่ปรากฏในมหาวรรคจิวรขันธกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตจิวร ๖ ชนิด คือ โขมะ (ผ้าเปลือกไม้) กัปปาสิกะ (ผ้าฝ้าย) โกเสยยะ (ผ้าไหม) กัมพล (ผ้าขนสัตว์) สาณะ (ผ้าป่าน) ภังคะ (ผ้าที่ทำด้วยของผสมกัน)”^{๖๔}

หลังจากที่พระพุทธร่องค์ทรงมีพุทธานุญาติในผ้าคหบดีจิวร ๖ ชนิด พระภิกษุสงฆ์บางกลุ่มบางพวกมีความรังเกียจในผ้าบังสุกุลไม่ถือปฏิบัติในการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล เข้าใจว่ารับได้เฉพาะผ้าคหบดีชนิดเดียวเท่านั้น จนเรื่องนี้ถึงความพระผู้มีพระภาค พระพุทธร่องค์จึงทรงแก้ความกังวลสงสัยของเหล่าพระภิกษุทั้งหลาย และมีพุทธานุญาติทั้งผ้าบังสุกุลและผ้าคหบดีจิวร

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาทนายก็สามารถถวายจิวรแก่พระภิกษุได้โดยตรง ทำให้ภิกษุทั้งหลายได้รับความสะดวกมากขึ้น^{๖๕} เมื่อมีจิวรเกิดขึ้นในท่ามกลางของพระสงฆ์แล้วมีพุทธบัญญัติแต่งตั้งให้มีพระภิกษุรับจิวรพร้อมกับมีวิธีการคัดเลือกพระภิกษุรูปที่เหมาะสมมารับหน้าที่ ดังปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค จิวรขันธกะ ในหมวดว่าด้วยการแต่งตั้งภิกษุเป็นเจ้าหน้าที่รับจิวรว่า

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มี คุณสมบัติ ๕ อย่างเป็นเจ้าหน้าที่รับจิวร คือ ไม่ลำเอียงเพราะชอบ ๑ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ๑ ไม่ลำเอียงเพราะหลง ๑ ไม่ลำเอียงเพราะกลัว ๑ รู้จักจิวรที่รับไว้และจิวรที่ยังมิได้รับไว้ ๑ ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงแต่งตั้งอย่างนี้ คือ ในเบื้องต้นต้องขอร้องภิกษุ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติ ทุติยกรรมวาจาว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจิวร นี่เป็นญัตติ ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจิวร ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจิวร ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่รับจิวรแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้ จึ่งนี้ ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนี้เป็นนิตยอย่างนี้^{๖๖}

เมื่อเกิดมีผ้าจิวรในท่ามกลางพระสงฆ์มากมายแล้วเกิดมีเรื่องราวยุ่งยากในการแจกผ้าจิวร พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายจึงนำเรื่องราวไปกราบทูลองค์พระผู้มีพระภาคฯ จึงให้มีการคัดเลือกพระภิกษุไม่ประกอบด้วยอคติ ๔ เพื่อมาเป็นผู้ทำหน้าที่แจกผ้าจิวรให้เหล่าพระภิกษุสามเณร โดยมีความที่ปรากฏว่า

^{๖๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๓๙/๒๐๐.

^{๖๕} สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังกัปปพิธีกรรม, หน้า ๗๕.

^{๖๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๒/๒๐๔.

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ อย่าง เป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวร คือ ไม่ลำเอียงเพราะชอบ ไม่ลำเอียงเพราะชัง ไม่ลำเอียงเพราะหลง ไม่ลำเอียงเพราะกลัว รู้จักจีวรที่แจกและจีวรที่ยังมิได้แจก ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงแต่งตั้งอย่างนี้ คือ ในเบื้องต้นต้องขอร้องภิกษุ จากนั้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบ (ด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา)ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมแล้ว สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวร นี่เป็นญัตติ ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวร ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวร ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้นี้ให้เป็นเจ้าหน้าที่แจกจีวรแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้ จึ่งนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้^{๖๗}

พระพุทโธสเถระได้อธิบายถึงการถวายผ้าบังสุกุลและผ้าจีวรของอุบาสก อุบาสิกา ให้กับพระภิกษุสงฆ์ในคัมภีร์วิสุทธรคคว่า ผ้าใดที่ทายกเขาถวายแก่สงฆ์ด้วยคำว่า สัสสุส เทม ดังนี้ก็ดี หรือ ผ้าที่ภิกษุทั้งหลายเที่ยวขอมาได้ก็ดี ผ้านั้นจัดเป็นผ้าบังสุกุลไม่ได้ แม้ประเภทผ้าที่ภิกษุด้วยกันถวาย ผ้าใดที่ภิกษุถวายโดยให้รับเอาส่วนแห่งพรรษาก็ดี หรือเป็นผ้าที่เกิดขึ้นประจำเสนาสนะก็ดี ผ้านั้นก็จัดเป็นผ้าบังสุกุลไม่ได้เช่นกัน เฉพาะผ้าที่ภิกษุถวายโดยไม่ให้รับเอาส่วนแห่งพรรษาเท่านั้น จึ่งนับเป็นผ้าบังสุกุล^{๖๘}

จะเห็นได้ว่า เมื่ออุบาสกอุบาสิกาผู้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว เห็นความลำบากของพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องทุกข์ยากลำบากในการเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลตามสถานที่ต่างๆ บางครั้งอาจจะไม่เพียงพอต่อจำนวนของพระภิกษุด้วยกัน เมื่อพระพุทโธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์สามารถรับคบตีจีวรได้ ด้วยจิตที่มีกุศลและต้องถวายผ้าจีวร จึงได้เย็บจีวรเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วนำไปถวายต่อพระสงฆ์เป็นจำนวนมากทีเดียว เมื่อมีผ้าจีวรมากแล้วจำเป็นต้องมีที่เก็บรักษาแล้วนำไปแจกให้กับบรรดาพระภิกษุที่มีผ้าจีวรเก่าบ้าง หาผ้าบังสุกุลไม่ได้บ้าง ภิกษุที่อาพาธไม่สามารถแสวงหาผ้าบังสุกุลบ้าง เพื่อความสันโดษในจีวรอันเป็นหนทางขัดเกลากิเลสให้หมดไปในที่สุด

๒.๒.๓.๒ พระเจ้าอุเทนกับพระมหาลีถวายผ้าจีวร

มีเรื่องปรากฏในเรื่องพรหมทัณฑกถา เมื่อคราวที่พระอานนท์และคณะได้เดินทางเพื่อไปลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉินนะ ในระหว่างทางได้รับการถวายผ้าจากพระเจ้าอุเทน ซึ่งมีปรากฏในพระวินัยปิฎก จุฬวรรค ปัญจสติก ขันธกะ ไว้ว่า

พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า ท่านอานนท์ ผ้ามากมายอย่างนั้น ท่านจะเอาไปทำอะไร ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า มหาบพิตร อาตมาจะแจกภิกษุทั้งหลายผู้มีจีวรเก่า พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า ท่านอานนท์ ท่านจะเอาจีวรเก่าที่มีอยู่เดิมไปทำอะไร ท่านพระอานนท์ถวายพระพรว่า

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๓/๒๐๗ - ๒๐๘.

^{๖๘} พระพุทโธสเถระ, คัมภีร์วิสุทธรค, พิมพ์ครั้งที่ ๗, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), หน้า ๙๑.

มหาบพิตร อาตมาจะทำจีวรเก่าที่มีอยู่เดิมนั้นให้เป็นผ้าเพดาน พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า ท่านอาณนท ท่านจะเอาผ้าเพดานเก่าไปทำอะไร ท่านพระอาณนทถวายพระพรว่า มหาบพิตร อาตมาจะทำผ้าเพดานเก่านั้นให้เป็นปกอกฟูก พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า ท่านอาณนท ท่านจะเอาผ้าปกอกฟูกเก่าไปทำอะไร ท่านพระอาณนทถวายพระพรว่า มหาบพิตร อาตมาจะทำผ้าปกอกฟูกเก่านั้น ให้เป็นผ้าปูพื้น พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า ท่านอาณนท ท่านจะเอาผ้าปูพื้นเก่าไปทำอะไร ท่านพระอาณนทถวายพระพรว่า มหาบพิตร อาตมาจะทำผ้าปูพื้นเก่าให้เป็นผ้าเช็ดเท้า

พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า ท่านอาณนท ท่านจะเอาผ้าเช็ดเท้าเก่าไปทำอะไร ท่านพระอาณนทถวายพระพรว่า มหาบพิตร อาตมาจะทำผ้าเช็ดเท้าเก่าไปเช็ดธูลี พระเจ้าอุเทนตรัสถามว่า ท่านอาณนท ท่านจะเอาผ้าเช็ดธูลีเก่าไปทำอะไร ท่านพระอาณนทถวายพระพรว่า มหาบพิตร อาตมาจะทำผ้าเช็ดธูลีเก่านั้นขายกับโคลนแล้วฉาบทาฝา ลำดับนั้น พระเจ้าอุเทนทรงดำริว่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรทั้งหมดนี้นำผ้าไปใช้คุ้มค่า ไม่ใช่เก็บเข้าคลัง จึงได้ถวายผ้าอีกจำนวน ๕๐๐ ผืน แก่ท่านพระอาณนท อนึ่ง เวลานั้น บริหารคือจีวร ๑,๐๐๐ ผืน เกิดขึ้นแก่ท่านพระอาณนทเป็นครั้งแรก^{๖๙}

จากเหตุการณ์นี้ทำให้เราเห็นได้ถึงพัฒนาการของการถวายผ้าบังสุกุลมาเป็นผ้าคหบดีจีวร หลังจากพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว ท่านพระอาณนทพร้อมทั้งคณะได้พากันไปที่โฆสิตารามเพื่อลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉินนะ ในระหว่างทางนั้นพระมหาลีของพระเจ้าอุเทนเข้าไปหาท่านพระอาณนท แล้วได้ถวายผ้าจีวร ๕๐๐ ผืน กับพระอาณนท ทำให้พระเจ้าอุเทนทรงไม่พอพระทัยจึงเสด็จไปหาพระอาณนท เมื่อได้ปราศรัยต่อกันแล้ว พระเจ้าอุเทนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อการใช้สอยจีวรของพระภิกษุสงฆ์เป็นอย่างยิ่งนัก ท่านจึงถวายผ้าจีวรเพิ่มอีก ๕๐๐ ผืน ต่อพระอาณนท รวมเป็นจำนวนทั้งหมด ๑,๐๐๐ ผืน ในวันเดียวเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าพระภิกษุสงฆ์ในสมัยพุทธกาลท่านจะใช้สอยผ้าจีวรที่ทำมาจากผ้าบังสุกุลด้วยความพึงพอใจอย่างยิ่ง ใช้เป็นเพียงเครื่องนุ่งห่มเพื่อขัดเกลากิเลสตัณหา ละซึ่งความทะเยอทะยานอยากในลาภสักการะต่างๆ ซึ่งเมื่อคราวที่พระผู้มีพระภาคทรงไปโปรดคหบดีชื่อทวารุณัมมิกะเป็นเศรษฐีที่ขอให้ท่านต่อพระภิกษุสงฆ์ แต่คหบดีเกิดความเคลงใจสงสัยว่าท่านที่ตนเองให้พระภิกษุสงฆ์ไปแล้วนั้น เป็นผู้ประพฤติชอบปฏิบัติดีหรือไม่อย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำวิธีการตรวจสอบสังเกตดูว่าพระรูปใดทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตรสมควรที่อุบาสกอุบาสิกาจะต้องเตือนและให้ท่านด้วยอาโมสต่อท่าน^{๗๐} มีความสันโดษในการเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลที่หามาได้ จากเมื่อก่อนสมัยตอนต้นพุทธกาลพระภิกษุสงฆ์มุ่งเฉพาะผ้าบังสุกุลเท่านั้น แต่เมื่อหมอชีวกโกมารภัถ์ได้ทูลขอให้มิพุทธาอนุญาตแล้ว ทำให้มีการถวายผ้าคหบดีจีวรขึ้น จุดนี้จึงเป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้มีความเปลี่ยนแปลงพัฒนาการมาเป็นการทอดผ้าป่าในสังคมไทยได้ในที่สุด ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอในบทที่ ๓ ต่อไป

^{๖๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๖/๓๘๘ - ๓๘๙.

^{๗๐} ตูรายละเอียดใน อง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๕๙/๕๕๒ - ๕๕๓.

๒.๓ ความสำคัญของผ้าบังสุกุล

ความสำคัญของผ้าบังสุกุล ก็คือ บุคคลที่จะสามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้นั้นก็เพราะเหตุที่เมื่อชาติก่อนปางหลังตนเองได้ถือปฏิบัติในการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล สะสมปฏิบัติมาทุกๆ ภาพ ทุกๆ ชาติที่เกิด เมื่อสะสมครบเต็มบริบูรณ์ โอกาสและสถานที่ เวลา มาถึงก็ย่อมหยั่งให้ถึงพระอรหันต์ได้ในที่สุด ซึ่งผ้าบังสุกุลมีความสำคัญต่อพระภิกษุและภิกษุณีเป็นอย่างมากในเรื่องของความสันโดษของผ้าบังสุกุล ดังมีเนื้อความปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค จีวรขันธกะ ว่า

สมัยนั้น ภิกษุผู้ยินดีคบดีจีวร พวกกันรังเกียจไม่ยอมรับผ้าบังสุกุล เพราะคิดว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตจีวรอย่างเดียวนั้น ไม่ใช่ ๒ ชนิด ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ยินดีคบดีจีวรยินดีผ้าบังสุกุลได้ แต่เราสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรทั้งสองชนิดนั้น^{๗๑}

๒.๓.๑ ความสันโดษในผ้าบังสุกุล

พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนพระราหุลเพื่อให้มีความสันโดษในปัจจัย ๔ แล้วปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏฏ์ ดังมีบทว่า “เธอจงอย่าทำความอยากในปัจจัย ๔ เหล่านี้ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชที่เกิดขึ้น เธออย่ากลับมายังโลกนี้อีกเลย”^{๗๒} พระพุทธองค์ทรงได้ตรัสเกี่ยวกับเรื่องของความสันโดษในจีวรข้อที่ว่า “จีวรสนโตโส” แปลว่า ความสันโดษในจีวร มีใจความดังนี้

๑. สันโดษในการตริก หมายความว่า ภิกษุไม่ควรคิดว่าจีวรของตนเองเป็นจีวรเก่า เพราะความตริก(ความคิด)เช่นนี้ เป็นความคิดที่ไม่บริสุทธิ์ เนื่องจากจีวรที่ภิกษุได้มาด้วยความเคารพในพระพุทธศาสนา

๒. สันโดษในการไป หมายความว่า การที่ภิกษุไปเพื่อต้องการจีวร โดยไม่คิดว่าจะไปที่ใด นั่นคือ การไปโดยมีพระกัมมัฏฐานเป็นใหญ่เท่านั้น

๓. สันโดษในการแสวงหา หมายความว่า ภิกษุเมื่อแสวงหาจีวร ไม่แสวงหากับภิกษุผู้มักมาก แต่ไปแสวงหากับภิกษุผู้ที่มีความละอาย มีศีล

๔. สันโดษในการได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุเห็นจีวรที่หายาก ทายิกานำมาถวายแต่ไกล ไม่มีจิตคิดอย่างนี้ว่า จีวรนั้นเป็นจีวรที่ชอบใจ จีวรนั้นเป็นจีวรที่ไม่ชอบใจ ในทางตรงกันข้ามทายกทายิกาถวายจีวรอย่างไรพึงรับรับจีวรนั้นตามที่ได้มา และไม่แสวงหาเพิ่มเติมอีก

๕. สันโดษในการรับแต่พอประมาณ หมายความว่า เมื่อภิกษุได้จีวรมาแล้วก็มีความยินดีเช่นนั้น พึงคิดว่าจีวรนั้นเพียงพอแก่ตนแล้ว

๖. สันโดษในการเว้นการอยากได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุแสวงหาจีวรอยู่ ได้จีวรที่ชอบใจจากทายก ทายิกา ย่อมไม่คิดในการที่จะแสวงหาจีวรใหม่จากทายกผู้อื่น

^{๗๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๔๐/๒๐๐ - ๒๐๑.

^{๗๒} พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๓๔๒/๕๗๙.

๗. สันโดษตามแต่ได้ หมายความว่า เมื่อภิกษุสามารถยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยจิรนั้นได้ ไม่ว่าจิรนั้นจะเศร้าหมองอย่างไรก็ตาม พึงใช้จิรนั้นคงเดิม

๘. สันโดษตามกำลัง หมายความว่า การที่ภิกษุรู้ถึงกำลังของตนแล้ว สามารถยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยจิรชนิดใด ก็ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยจิรชนิดนั้น

๙. สันโดษตามความต้องการ หมายความว่า ภิกษุให้จิรที่ตนชอบใจแก่ภิกษุรูปอื่น ส่วนตนใช้จิรที่มีความเหมาะสมแทน

๑๐. สันโดษในน้ำ หมายความว่า ภิกษุไม่ควรเลือกใช้น้ำจากแหล่งไหนเป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่ชอบใจ แต่ควรชักจิรในแหล่งน้ำพอจะชักโดยไม่เลือก

๑๑. สันโดษในการชัก หมายความว่า ภิกษุเมื่อชักจิรไม่ควรใช้ไม้ทุบหรือใช้เครื่องมือในการอำนวยความสะดวกอย่างอื่น แต่ใช้มือแทน

๑๒. สันโดษในการทำ หมายความว่า เมื่อภิกษุชักผ้า ไม่ให้จิตคิดว่าผ้าผืนนี้เนื้อหยาบ ผ้าผืนนี้เนื้อละเอียด แต่ให้ชักไปตามธรรมดา

๑๓. สันโดษในปริมาณ หมายความว่า มีจิรแค่เพียงพอในการใช้นุ่งห่มเท่านั้น

๑๔. สันโดษในด้าย หมายความว่า ในการตัดเย็บจิร ภิกษุไม่ควรกะเกณฑ์ลงไปว่าจะหาด้ายที่ถูกต้อง และจะได้มาด้วยวิธีการใด

๑๕. สันโดษในการเย็บ หมายความว่า ในเวลาเย็บสีจิร พึงสอยได้เจ็ดครั้งประมาณสามองคุลีเท่านั้น

๑๖. สันโดษในการย้อม หมายความว่า เมื่อภิกษุจะย้อมจิร ไม่ควรเที่ยงแสวงหาไพร่ดำเป็นต้น นั่นคือได้สิ่งใดมา พึงย้อมด้วยสิ่งนั้น ยกเว้นสีห้ามไว้เท่านั้น

๑๗. สันโดษในการทำกับปะ หมายความว่า ภิกษุถือเอาสีเขียว สีคล้ำ สีเปือกตม ทำกับปะเท่าคนนั่งบนหลังช้างมองเห็น

๑๘. สันโดษในการใช้สอย หมายความว่า การใช้จิรเพียงพอปกปิดอวัยวะเท่านั้น

๑๙. สันโดษในการเว้นจากการสะสม หมายความว่า เมื่อภิกษุได้ผ้ามาแล้ว แต่ยังไม่มีการด้ายและเข็ม สามารถเก็บผ้าได้ก่อน แต่ถ้าทำเสร็จแล้ว ไม่ควรทำเก็บไว้ แต่ถ้าประสงค์จะให้จิรที่ทำเสร็จแล้วแก่อันตวาสสิก เมื่อเขาไม่อยู่ควรเก็บไว้ให้นานกว่าจะกลับมา

๒๐. สันโดษในการสละ หมายความว่า เมื่อภิกษุจะสละผ้า ไม่พึงให้เพราะเห็นแก่หน้ากัน แต่พึงตั้งอยู่ในสาราณียธรรม แล้วพึงสละให้^{๗๓}

^{๗๓} ที.อ. (ไทย) ๓/๓๐๙/๒๐๖. อังโน สุชน ประวัติ, “กระบวนทัศน์ของความสันโดษในสังคมไทย”, พุทธจักร โลกธรรมแผ่นดินเขียวได้ด้วยศาสนา, ปีที่ ๖๙ ฉบับที่ ๙ (กันยายน ๒๕๕๘): ๖๙ – ๗๐.

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงสอนเรื่องของความสันโดษต่อผ้าบังสุกุลให้กับพระภิกษุสงฆ์ว่า ไม่ควรคิดว่าจีวรของตนเองเป็นจีวรเก่า เป็นการอบรมบ่มเพาะพระกัมมัญฐาน ไม่แสวงหากับภิกษุผู้มักมาก แต่ไปแสวงหากับภิกษุผู้ที่มีความละเอียด มีศีล เมื่อภิกษุเห็นจีวรที่หายาก ทายิกานำมาถวาย แต่ไกล ไม่มีจิตคิดอย่างนี้ว่า จีวรนั้นเป็นจีวรที่ชอบใจ จีวรนั้นเป็นจีวรที่ไม่ชอบใจ ในทางตรงกันข้าม ทายิกาทายิกาถวายจีวรอย่างไรพึงรับรับจีวรนั้นตามที่ได้มา และไม่แสวงหาเพิ่มเติมอีก เมื่อภิกษุได้จีวรมาแล้วก็มีความยินดีเช่นนั้น พึงคิดว่าจีวรนั้นเพียงพอแก่ตนแล้ว

ผ้าบังสุกุลถือว่าเป็นข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในหนึ่งข้อในจำนวนธุดงค์วัตร ๑๓ ซึ่งถือว่ามี ความสำคัญเป็นอย่างมากที่จําพาผู้ปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ดัง เมื่อครั้งที่พระยามิลินท์เสด็จไปถามปัญหากับพระนาคเสนเกี่ยวกับประโยชน์ของการบรรพชาและการ ถือวัตรปฏิบัติในธุดงค์วัตรต่างๆ ดังมีปรากฏในมิลินทปัญหา หมวดธุดงค์ปัญหา ว่า

พระเจ้ามิลินท์ ตรัสถามว่า ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา คฤหัสถ์ผู้ปฏิบัติเป็นสัมมาปฏิบัติ ประกอบความเพียรโดยปริยายเป็นไฉนจึงจะได้บรรลุมรรคผล นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าวิสัยนาในกาล บัดนี้ให้โยมแจ้งก่อน พระนาคเสนตอบว่า การกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้น ใ้จะกระทำให้ แจ้งได้แต่บรรพชิตฝ่ายเดียวหาไม่ได้ เทพดาทั้งนั้นก็มิ มนุษย์อันเป็นฆราวาสก็ดี ก็กระทำได้ ขอ ถวายพระพร พระเจ้ามิลินท์ ตรัสว่า ข้าแต่พระนาคเสน ถ้าวาพระผู้เป็นเจ้าคฤหัสถ์ผู้สัมมาปฏิบัติ กระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานเหมือนกันกับพระภิกษุได้แล้ว พระภิกษุจะกระทำกิจในธุดงค์ ๑๓ ประการ ให้สำเร็จประโยชน์สิ่งใดเล่า ข้าแต่พระนาคเสนผู้ปรีชา อันว่าคฤหัสถ์เป็นกามโมคคิยนิติ ด้วยเงินและทองทุกประการ ถ้ากระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานได้แล้ว จะประโยชน์อะไรด้วยเป็น บรรพชิตรักษาธุดงค์คุณเล่า นิมนต์พระผู้เป็นเจ้าวิสัยนาให้แจ้ง ในกาลบัดนี้

๒.๓.๒ คุณธุดงค์ ๒๘ ประการ

เพื่อให้พระยามิลินท์เข้าใจถึงคุณของธุดงค์นั้นมีอยู่และเพื่อให้เข้าใจต่อการปฏิบัติของพวก ท่านเหล่านั้นพระนาคเสนจึงถวายวิสัชนาว่าธุดงค์คุณนี้มีอยู่ด้วยกัน ๒๘ ประการ ก็คือ

เป็นของมีอาชีวะบริสุทธิ์ด้วยดี ๑ ให้ผลเป็นสุข ๑ เป็นกิจอันหาโทษไม่ได้ ๑ เป็นของยังให้ผู้อื่น ไม่ลำบาก ๑ เป็นของไม่มีภัย ๑ หาสั่งจะเบียดเบียนมิได้ ๑ เป็นของที่มีแต่จะให้เจริญ ๑ ปราศจากมายา ๑ มิได้ขุ่นมัว ๑ เป็นที่ป้องกันรักษา ๑ เป็นคุณที่ชนทั้งหลายปรารถนา ๑ สำหรับ จะได้ธรรมตน ๑ เป็นเครื่องกำจัดเสียซึ่งศัสตราทั้งปวง ๑ เป็นที่เกื้อกูลแก่สังวร ๑ เป็นกิจควรที่จะปฏิบัติ ๑ ทำให้สงบระงับยิ่ง ๑ จะให้พ้นจากกิเลส ๑ เป็นที่สิ้นแห่งราคะ ๑ เป็นเครื่องปราบ เสียซึ่งโทสะ ๑ เป็นเครื่องทำให้โมหะฉิบหายไปจากสันดาน ๑ มีกิริยาลอยเสียซึ่งมานะ ๑ เป็น เหตุที่จะตัดเสียซึ่งวิตกอันชั่ว ๑ เป็นเครื่องข้ามเสียซึ่งความสงสัย ๑ มีกิริยาจะกำจัดเสียซึ่งความ เกียจคร้าน ๑ จะลอยเสียซึ่งความกระสัน ๑ มีกิริยาจะให้อุดทน ๑ หากุณที่จะชั่วจะประมาณให้ เท่ามิได้ ๑ มีปรกตียังทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นไป ๑ สิริเข้ากันเป็นคุณ ๒๘ ประการด้วยกัน

๒.๓.๓ องค์ ๑๘ ของผู้สมาทานธุดงค์

พระนาคเสนได้ตอบเพื่อคลายข้อสงสัยของพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายและอุบาสกอุบาสิกที่ได้ถือวัตรปฏิบัติตามธุดงค์ ๑๓ ประการ พระนาคเสนได้แสดงถึงพระโยคาวจรที่สมาทานซึ่งธุดงค์นั้น ย่อมเป็นผู้ประกอบไปด้วยคุณ ๑๘ ประการ คือ

มีมรรยาทบริสุทธิ์ด้วยดี ๑ มีความปฏิบัติเป็นสุจริต ๑ รักษากรรมที่เป็นไปทางกายและวาจา ได้ดี ๑ มีจิตผ่องใสบริสุทธิ์ ๑ ประคองซึ่งความเพียรอุตสาหะเป็นอันดี ๑ จะระงับได้ซึ่งความกลัว ๑ จะสละเสียได้ซึ่งอัตตานาหวาทิฐิ ๑ จะระงับเสียซึ่งอาฆาตจองเวร ๑ จะได้เข้าตั้งไว้ซึ่งเมตตาจิต ๑ จะกำหนดอาหารที่บริโภคได้ ๑ จะมีจิตนอนบ่มเคราพแก่สัตว์ทั้งปวง ๑ จะรับประมาณในการที่จะฉันทจ้งหัน ๑ จะเป็นผู้ประกอบความเพียรในอันตั้งอยู่ ๑ จะเป็นผู้น้อมมือในที่อยู่ ๑ ที่ไหนเป็นสุขสำราญจะได้อยู่ในที่นั้น ๑ จะเป็นผู้เกลียดชังบาป ๑ จะได้ยินดีในที่วิเวก ๑ จะเป็นผู้น้อมประมาทเนื่องๆ ๑ สิริเป็น ๑๘ ประการดังนี้

๒.๓.๔ ผู้ควรแก่ธุดงค์ ๑๐

ในการสนทนาธรรมเพื่อแก้คลายข้อสงสัยต่อพระยามิลินท์ พระนาคเสนได้อธิบายถึงบุคคลที่จะสมควรรักษาดังนี้ มีด้วยกันอยู่ ๑๐ ประการ คือ

มีศรัทธา ๑ มีhiri ๑ มีปัญญา ๑ มีใช้คนคดโกง ๑ ชำนาญอยู่ในประโยชน์ ๑ มีใช้คนโลเล ๑ เป็นคนใคร่ต่อการศึกษา ๑ มีสมาทานมั่นคง ๑ ไม่มากด้วยคอยยกโทษเขา ๑ อยู่ในเมตตาพรหมวิหาร ๑ สิริเป็นคุณ ๑๐ ประการด้วยกัน บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณ ๑๐ ประการนี้ สมควรสมาทานธุดงค์ได้

ผู้เป็นฆราวาสซึ่งประกอบการเป็นกามโมคคิยนี้อยู่ในกามคุณทั้ง ๕ คลุกเคล้าไปด้วยบุตรและภรรยา และยินดีในแก้วเงินทอง คฤหัสถ์จำพวกนี้รักษาดังนี้มาแต่ในชาติก่อนคั่นเคยอยู่แล้ว จึงสำเร็จธรรมวิเศษกระทำให้แจ้งทางพระนิพพานได้ ประการหนึ่ง บุคคลที่มีรักษาดังนี้ไว้แต่ชาติก่อน จะได้สำเร็จธรรมวิเศษกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนี้ ไม่ได้เป็นอันขาด ต่อเมื่อได้รักษาดังนี้ไว้แต่ชาติก่อน จึงจะถึงธรรมวิเศษกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

๒.๓.๕ คุณอันประเสริฐ ๓๐

พระนาคเสนได้บรรยายถึงคุณอันประเสริฐของผู้ปฏิบัติถูกต้องตามหลักของธุดงค์ ๑๓ ประการย่อมเป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตา และเป็นที่รักเคารพบูชาทั้งเหล่าเทพยดาและมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งพระโยคาวจรก็ประกอบด้วยคุณ ๓๐ ประการ

จะมีเมตตาจิตอ่อนสนิทในสรรพสัตว์ทั่วไป ๑ มีกิเลสอันพิฆาตฆ่ากำจัดให้ปราศจากไป ๑ เป็นผู้กำจัดเสียซึ่งมานะและทิฐิ ๑ มีศรัทธาอันมั่นมิได้หวั่นไหวปราศจากสอเคล้งสงสัย ๑ มีจิตงามเบิกบานในที่ซึ่งฝึกหัดให้บริบูรณ์ ๑ มีสันติสุขสมาบัติบังเกิดเป็นอันเที่ยง ๑ อบรมไปด้วยศีลอันมิได้หวั่นไหวมีกลิ่นสะอาดหอมฟุ้งไป ๑ เป็นที่รักแห่งเทพาและมนุษย์ทั้งหลาย ๑ มีกำลังในที่ซึ่งให้สันติอาสวะ ๑ เป็นที่ปรารถนาแห่งพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในศาสนา ๑ เป็นที่สรรเสริญชื่นชมแห่งเทพาและมนุษย์ทั้งหลาย ๑ เป็นที่ไหว้และสรรเสริญแห่งหมู่สุรและเป็นที่ชื่นชมโสมนัสการ

แห่งมารทั้งหลาย ๑ มิได้ระคนปนเจือไปด้วยโลก ๑ มีปรกติเห็นซึ่งโทษและภัยแม้แต่เพียงเล็กน้อย ๑ มรรคและผลอันประเสริฐแก่ชนทั้งหลายผู้ปรารถนาจะพ้นทุกข์ ๑ สมควรที่จะถวายจตุปัจจัยอันไพบุลย์และประณีต ๑ เป็นผู้ปรารถนาอนันในทีหาอาลัยมิได้ ๑ มีปรกติเพ่งฉานและมีวิหการธรรมอันประเสริฐ ๑ เป็นผู้กำจัดและหักรานเสียซึ่งวัตถุแห่งกิเลส ๑ จะห้ามเสียซึ่งคดีอันดาตาศไปด้วยความคดเคี้ยวที่จะให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร ๑ จะตั้งอยู่ในอกุปปธรรมนั้น ๑ จะบริโภคซึ่งสิ่งอันปราศจากโทษ ๑ จะข้ามเสียซึ่งความสงสัยทั้งปวง ๑ จะมีจิตเพ่งเล็งซึ่งวิมุตติ ๑ จะมีจิตมั่นมิได้โลเลกลัวภัยในทมิฬธรรม ๑ จะตัดเสียซึ่งความยินดีตาม ๑ จะถึงซึ่งอาสวกัณฑ์ ๑ จะได้ซึ่งสันตสุขสมบัติ ๑ ประกอบไปด้วยคุณแห่งสมณะ ๑ สิริเป็นคุณ ๓๐ ประการฉะนั้น

อันว่าบุคคลผู้ใด มีความปรารถนาลามก มีจิตริษยาท่าน เป็นคนปดโปโกหก เป็นคนโลภ ร้ายลามก คิดแต่จะให้เข้าปากเข้าท้อง ปรารถนาจะได้ลามก มุ่งหมายแต่ยศ อยากรจะได้ชื่อเสียง บุคคลจำพวกเหล่านี้ ไม่ควรแก่ธุดงค์ แม้ว่าสมათานเข้าใจก็จะขาดสมათาน และเมื่อสมათานจะมีโทษ ๒ ประการ คือโทษเห็นประจักษ์ในปัจจุบัน และอนาคต โทษมีว่าจะมีในปัจจุบันนั้น คือ กล่าวคือข้อนิทานครหาติเตียน ไม่มีใครคบหาสมาคม ไม่มีที่พึ่งอาศัย ถูกว่าเป็นนินย ลอยอยู่คนเดียวแลเหลือว ไม่เห็นใคร คนทั้งหลายย่อมข้องขัดต่างๆ นานา นี่แหละ บุคคลมีความปรารถนาไม่บริสุทธิ์ สมათานธุดงค์ ย่อมได้โทษเห็นประจักษ์ในปัจจุบัน

ส่วนโทษที่เป็นสัมปรายิกภพ จะมีไปในชาติหน้านั้น คือกระทำการกาลีรยาตายลงจะไปแสวงทุกขเวทนา หมกหม้ออยู่ในอเวจจินรกขุมใหญ่ จะกลิ้งเกลือกเสือกไป ไฟไหม้ทั้งเบื้องบนและเบื้องต่ำ แต่ทนทุกข์อยู่นั้นมากกว่าพันปีแสนปี ครั้นตายจากอเวจแล้วจะมาบังเกิดเป็นเปรต มีกายอันโตใหญ่ มีรูปมิได้บริสุทธิ์ มีกายเป็นช่องปรุโปร่ง แต่เบื้องหน้าถึงเบื้องหลัง มีหูอันยาวยาน มีตาลืมเหลือกลาน อดอาหารข้าวปลาน้ำท่าหยาดหนึ่งก็มิได้ตกลงคอ อดอยากเหลือประมาณ มีไฟลุกขึ้นในกาย มีเปลวออกทางปากอันปฏิกุลเหมือนปากสุนัขที่ตาย มีหนังหุ้มกระดูก อาเกียรณ์ด้วยหนอนบ่อนอยู่ทั้งกาย ปราศจากที่พึ่งพา มีกายมิได้เป็นที่พึ่งใจ ก็เที่ยวร้องครางไปในประเทศเปรตวิสัยนั้น^{๗๔}

แม้สมณพราหมณ์เป็นผู้มุ่งหม่ผ้าบังสุกุล สีสัมปทา จิตสัมปทา หรือปัญญาสัมปทาก็ยังไม่เป็นอันสมณพราหมณ์นั้นอบรมทำให้แจ้ง ที่แท้เขายังห่างไกลจากสามัญคุณ และพรหมัญคุณ ต่อเมื่อภิกษุเจริญเมตตาจิตอันไม่มีเวรไม่มีมีความเบียดเบียน ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ภิกษุนี้จึงสามารถเรียกว่าสมณะบ้าง เรียกว่าพราหมณ์บ้าง^{๗๕}

^{๗๔} ดูรายละเอียดใน มลिनทปัญหา, **ธุดงค์ปัญหา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๔๐ - ๔๕๗.

^{๗๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๙๗/๑๖๖.; พราหมณ์ ในที่นี้ หมายถึงพระอรหันต์ผู้สิ้นอาสวกิเลส

พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งยังละอิจฉวจรที่เป็นบาปอกุศลไม่ได้ ยังปรากฏและเล่าขานกันอยู่ แม้ว่าภิกษุนั้นจะเป็นผู้มุ่งหม่ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ครองจีวรเศร้าหมองก็ตาม เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็ไม่สักการะ เคารพนับถือ บูชาภิกษุนั้นเลย ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะอิจฉวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านั้นที่ภิกษุนั้นยังละไม่ได้ อิจฉวจรที่เป็นบาปอกุศลเหล่านี้ ถ้าหากว่าพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งละได้แล้ว แม้พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้นรูปใดรูปหนึ่งจะอยู่ในเสนาสนะใกล้บ้าน รับนิมนต์ ครองจีวรของคหบดีก็ตาม เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายก็สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเธอ เพราะเหตุที่ว่าพระภิกษุรูปนั้นได้ให้อิจฉวจรที่เป็นบาปอกุศลที่อยู่ภายในของพระภิกษุรูปนั้น ซึ่งสามารถทำลายลงและละได้แล้ว^{๗๖}

ผ้าบังสุกุลมีอุปการคุณมาก เป็นสิ่งที่สามารถบรรเทาให้หายจากความกระวนกระวาย รำรอน ความทุกข์ทั้งปวง ผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่ช่วยบรรเทาภัยต่างๆ เพราะมีหลักสันโดษควบคู่ในการปฏิบัติด้วย เป็นสิ่งที่ช่วยทำลายซึ่งภพภูมิ เป็นสิ่งที่ทำลายแห่งซึ่งกิเลสตัณหา เป็นสิ่งที่ช่วยให้คลายออกจากราคะด้วยการปลงพิจารณาสังขารเมื่อตอนหยิบซักผ้าออกจากเศษซากศพ ผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่ยังทำลายซึ่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความถือตัวถือตนไปได้ เป็นสิ่งที่สามารถกำจัดเสียซึ่งอกุศลต่างๆ ผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งยศ ความเกื้อกูลต่อกันและกัน ความสงบสุขของตนเองและหมู่คณะ เพราะสอนให้ละกิเลส ตัณหา อุปทาน ด้วยเหตุนี้ผ้าบังสุกุลจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการประพฤติในพรหมจรรย์ ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถบรรลุมองเห็นธรรมในชาตินี้ แต่ก็เป็นที่หนุนให้ได้บรรลุธรรมของพระพุทธเจ้าได้ในที่สุด

๒.๓.๖ พระอรหันต์ผู้ทรงผ้าบังสุกุล

๑) พระมหากัสสปเถระ

พระมหากัสสปะ มีนามเดิมว่า ปิณฑิ เป็นบุตรของกบิลพราหมณ์กับนางสุนนเทวี พราหมณ์ ตระกูลกัสสปะโคตร แห่งหมู่บ้านมหาตตตะ แคว้นโกศล ปิณฑิมาณพอุปสมบทด้วยวิธีโอวาทปฎิคคหณุปสัมบทา คือ พระพุทธองค์ประทานด้วยวิธีรับโอวาท ๓ ข้อ ได้แก่

๑) กัสสปะ เธอพึงศึกษาว่า เราจักตั้งความละอายและความเกรงใจในเพื่อน บรรพชิตทั้งที่เป็นเถระ ผู้ปานกลาง และผู้ใหม่

๒) กัสสปะ เธอพึงศึกษาว่า เราจักตั้งใจฟังธรรมที่เป็นกุศลโดยเคารพ และตั้งใจพิจารณาจดจำข้อธรรมนั้นโดยปริยาย

๓) กัสสปะ เธอพึงศึกษาว่า เราจักไม่ละสติอันเป็นไปในกาย(กายคตาสติ) คือ พิจารณากายตนและผู้อื่น โดยความเป็นอสุภะเสมอ

หลังจากบวชแล้วพระเถระได้รับประทานผ้าสังฆาฏิจากพระผู้มีพระภาค ท่านไม่ได้เยื่อหยิ่งว่า เราได้ผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอยมานุ่งหม่ กลับยังทำให้เกิดอุตสาหะว่า เราควรประพฤติธรรมให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ท่านได้สมาทานธุดงค์คุณ ๑๓ ข้อ ในสำนักของพระพุทธเจ้า ในวันที่ ๘ หลัง

^{๗๖} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๑ - ๖๒/๕๒-๕๔.

อุปสมบทพระเถระก็บรรลอรหันตผล ข้ออุตฺตงค์ที่ท่านถืออย่างเคร่งครัดมีอยู่ ๓ ประการ คือ ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ๑ ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ๑ ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ๑ ต่อมาภายหลังพระพุทธองค์ทรงยกย่องพระเถระไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า ดูกฤกษุทั้งหลาย พระมหากัสสปะเป็นยอดแห่งภิกษุทั้งหลายผู้ทรงอุตฺตงค์ ในศาสนาของเรา^{๗๗}

พระมหากัสสปะยังเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญต่อการถืออุตฺตงค์ ๓ ข้อเป็นวัตรแล้ว แม้แต่ตอนที่ท่านสนทนาธรรมกับเหล่าพระอริยสาวกท่านก็ยังกล่าวสรรเสริญว่าป่าคือสถานที่เหมาะสมที่สุดในการปฏิบัติธรรม ดังมีเรื่องปรากฏใน พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มหามกวรรค มหาโคตมกสูตร ว่า

ท่านพระมหากัสสปะตอบว่า ท่านสารีบุตร ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ... ตนเองถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ตนเองเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศีล และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศีล ตนเองเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยสมาธิ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยสมาธิ ตนเองเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยปัญญา และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยปัญญา ตนเองเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยวิมุตติ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยวิมุตติ ตนเองเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งความเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ ท่านสารีบุตร ปาโคตมกศาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้^{๗๘}

แม้แต่พระพุทธเจ้าก็เคยทรงชวนท่านพระมหากัสสปะว่า ท่านแก่แล้ว เฒ่าแล้ว ผ้าบังสุกุลที่ท่านห่มเนื้อไม่ดีและหนัก ให้เปลี่ยนมาใช้ผ้าเนื้อดีเบาๆ ที่ญาติโยมศรัทธาถวาย ฉันอาหารตามนิมิต และอยู่ใกล้ๆ พระองค์ แต่ท่านก็ยังยืนยันขอถืออุตฺตงค์ที่ท่านถือมาเป็นประจำต่อไป เพื่อเห็นแก่ชุมชนเกิดภายหลังจะได้ถือปฏิบัติเป็นแนวทางต่อไป^{๗๙} และยังได้รับการสรรเสริญและสนับสนุนให้ปฏิบัติต่อไป ดังมีเรื่องราวบทปราศรัยธรรมปรากฏในชินนสูตร พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค กัสสปสังยุต ว่า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับท่านพระมหากัสสปะดังนี้ว่า เธอพิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์อะไร จึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการอยู่ป่าเป็นวัตร ตลอดกาลนาน ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการ จึงเป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร... และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... ตลอดกาลนาน คือ พิจารณาเห็นการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันของตนและอนุเคราะห์หมู่ชนในภายหลัง ... ว่า ทำอย่างไรหมู่ชนในภายหลังพึงถึงการประพลิตตามแบบอย่างว่า ได้ยินว่าพระพุทธเจ้าและพระพุทฺธสาวกที่ได้มีมาแล้ว ท่านเป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร... และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร... ตลอดกาลนาน

^{๗๗} คณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเสียง, หนังสือเรียนนักเรียนชั้นเอก ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต วิชา พุทธานุพุทธประวัติ, กรุงเทพมหานคร: เสียงเสียง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙๗ - ๓๐๑.

^{๗๘} ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๖/๓๖๙.

^{๗๙} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๔๘ - ๔๙.

ฯลฯ และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตรอย่างนี้... ท่านเหล่านั้นจักปฏิบัติ เพื่อความเป็นอย่างนั้น ข้อปฏิบัติของท่านเหล่านั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขตลอดกาลนาน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พิจารณาเห็นอำนาจประโยชน์ ๒ ประการนี้ จึงเป็นผู้ นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร... และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร... และกล่าว สรรเสริญคุณแห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร...ตลอดกาลนาน

ติละ ติละ กัสสป ได้ยินว่า เธอปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ ทั้งหลาย เพราะฉะนั้น เธอจงนุ่งห่มผ้าป่านบังสุกุลที่ใช้” ^{๘๐}

พระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับพระมหากัสสปเถระเกี่ยวกับข้อวัตรของ พระภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ซึ่งมีความปรารถนาเกินประมาณ ถูกความปรารถนาการประพฤติ พรหมจรรย์เกินประมาณเบียดเบียนแล้ว ดังปรากฏมีเรื่องราวในฉนาคาภิกขุสูตร สังยุตตนิกาย นิทาน วรรค กัสสปสังยุต ว่า

ในครั้งก่อน ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ... เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณ แห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุรูปใดเป็น ...เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุล เป็นวัตร และกล่าวสรรเสริญคุณแห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ...ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระย่อม นิมนต์เธอให้นั่งด้วย คำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างเจริญจริงหนอ ใครต่อการศึกษาแท้ มา เถิด ภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่งเถิด ในบัดนี้ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ...ไม่เป็นผู้ไม่นุ่งห่มผ้า บังสุกุลเป็นวัตร และไม่กล่าวสรรเสริญคุณแห่งการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร...

บรรดาภิกษุผู้เป็นเถระเหล่านั้น ภิกษุรูปใดมีชื่อเสียง มียศ ได้จีวร บิณฑบาตเสนาสนะและคิ ลานปัจจัยเภสัชบริขาร ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระย่อมนิมนต์ให้เธอนั่ง ด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุ รูปนี้ชื่อไร ช่างเจริญจริงหนอ ปรารถนาแต่เพื่อนสหพรหมจารีด้วยกันแท้ มาเถิดภิกษุ นี้อาสนะ นิมนต์ท่านนั่งเถิด เมื่อภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระกระทำสักการะอย่างนั้นในภิกษุรูปนั้น ภิกษุ ทั้งหลาย ผู้เป็นนวกะ พวกกันคิดว่า ทราบว่า ภิกษุรูปนี้มีชื่อเสียง มียศ ได้จีวรบิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระพากันนิมนต์ให้เธอ นั่งด้วยคำว่า มาเถิดภิกษุ ภิกษุรูปนี้ชื่อไร ช่างเจริญจริงหนอ ปรารถนาแต่เพื่อน สหพรหมจารีด้วยกันแท้ มาเถิดภิกษุ นี้ อาสนะ นิมนต์ท่านนั่งเถิด ภิกษุผู้เป็นนวกะเหล่านั้นย่อมปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น ข้อนั้นย่อม มีเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์แก่เธอทั้งหลาย ตลอดกาลนาน ^{๘๑}

^{๘๐} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๔๘/๒๔๑ - ๒๔๓.

^{๘๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๕๑/๒๔๗ - ๒๕๐.

๒) พระนันทะ

พระนันทะได้เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรเป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายอยู่ หลังจากพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเวทยากรณภาษิต ดังปรากฏในนันทสูตร พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ภิกขุสังยุต ว่า

ท่านพระนันทะผู้เป็นโอรสของพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ห่มจีวรที่ทُبแล้วทُبอีก หยอดนัยน์ตา และถือบาตรมีสีกาวาว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า นันทะ ข้อที่เธอห่มจีวรที่ทُبแล้วทุบอีก หยอดนัยน์ตา และถือบาตรมีสีกาวาว ไม่สมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรซึ่งออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วย ศรัทธา ข้อที่เธอพึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายอยู่อย่างนี้ จึงสมควรแก่เธอผู้เป็นกุลบุตรซึ่งออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธา พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ ตรัสคาถา ประพันธ์ต่อไปอีกว่า เมื่อไร เราจะได้เห็นนันทะอยู่ป่าเป็นวัตร นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยโภชนะที่ระคนกัน ไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลาย ต่อมา ท่านพระนันทะได้เป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เป็นผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นผู้นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร และไม่มุ่งหวังในกามทั้งหลายอยู่^{๘๒}

๓) พระองคุลิมาล

ผ้าบังสุกุลเป็นเครื่องชำระจิตใจของกุลบุตรที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ดังเช่นกรณีของพระองคุลิมาล ที่ได้เดินบิณฑบาตตามหมู่บ้าน แล้วเจอกับพระเจ้าปเสนทิโกศล จากนั้นท่านยังได้ชื่นชมถึงอานิสงส์ของการบวชแล้วถือปฏิบัติถือผ้าบังสุกุลเป็นข้อวัตรของพระองคุลิมาลต่อพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค ดังปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ราชวรรค อังคุลิมาลสูตร ไว้ว่า

สมัยนั้น ท่านพระองคุลิมาลถือการอยู่ป่าเป็นวัตร ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือไตรจีวรเป็นวัตร ครั้งนั้น ท่านพระองคุลิมาลจึงถวายพระพรพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า อย่าเลย มหาบพิตร ไตรจีวรของอาตมภาพมีครบแล้ว ครั้งนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วจึงประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครจรรยจริง ไม่เคยปรากฏ พระผู้มีพระภาคทรงฝึกบุคคลที่ใครๆ ฝึกไม่ได้ ทรงทำบุคคลที่ใครๆ ทำให้สงบไม่ได้ให้สงบได้ ทรงทำบุคคลที่ใครๆ ดับไม่ได้ให้ดับได้ เพราะว่าหม่อมฉันทั้งที่มีอาชญา มีศีลตราอยู่พร้อมก็ไม่สามารถจะฝึกผู้ใดได้ แต่พระผู้มีพระภาคไม่มีอาชญา ไม่มีศีลตราเลย ยังฝึกผู้นั้นได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้นบัดนี้ หม่อมฉันขอทูลลากลับ เพราะมีกิจ มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก^{๘๓}

^{๘๒} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๔๒/๓๓๔ - ๓๓๕.

^{๘๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๕๑/๔๒๗ - ๔๒๘.

๔) พระภิกษุชาวเมืองปาวา

ในติงสมัตตสูตร มีเรื่องปรากฏมาแล้วว่า พระพุทโธองค์ทรงพระผู้มีพระภาคตรัสเว ยยากรณภาสิตต่อพระภิกษุชาวเมืองปาวาที่ถือข้อวัตรปฏิบัติในข้อถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เป็นภาสิต ที่ว่าด้วยการเกิดนับครั้งไม่ถ้วนของเหล่าพระภิกษุในอดีตชาติที่ต้องถูกเพชรฆาตประหารชีวิตหยาบ เลือดโลหิตได้ไหลออกจากเรือนร่างมากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ด้วยพระพุทโธพจน์นี้พระภิกษุ ชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูปได้ทำจิตของเองเข้าสู่ความหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ดังมี ข้อความปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค อนมตคคสังยุต ทุติยวรรค ว่า

ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า ภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป นี้ทั้งหมดล้วนเป็น ... เป็นผู้มุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ... (แต่)ยังมีสังโยชน์ ทางที่ดี เราพึงแสดงธรรมให้ภิกษุเหล่านี้มี จิตหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น ขณะที่นั่งบนอาสนะนี้แหละ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระ ผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้ว่า สงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ที่สุดเบื้องต้น ที่สุดเบื้อง ปลายไม่ปรากฏแก่เหล่าสัตว์ผู้ถูกอวิชชาทิดขวาง ถูกตัณหาผูกไว้ วนเวียนท่องเที่ยวไป เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร โลหิตที่หลังไหลของเธอทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียน ท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ กับน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ อย่างไหนจะมากกว่ากัน ... ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายรู้ธรรมตามที่พระองค์ทรงแสดงแล้ว โลหิตที่หลังไหลของข้าพระองค์ ทั้งหลายผู้ถูกตัดศีรษะวนเวียนท่องเที่ยวไปโดยกาลนานนี้ นี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทร ทั้ง ๔ ไม่มากกว่าเลย ... เพราะว่าสงสารนี้มีเบื้องต้นและเบื้องปลายรู้ไม่ได้ ฯลฯ ควรเพื่อหลุดพ้น ... พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาสิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาสิตของพระผู้ มีพระภาค เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเว ยยากรณภาสิตนี้อยู่ จิตของภิกษุชาวเมืองปาวาประมาณ ๓๐ รูป ก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ถือมั่น^{๔๔}

จะเห็นได้ว่าพระภิกษุรูปใดมีกน้อยสันโดษ สมาทานซึ่งธุดงค์คุณด้วยความมั่งคั่ง และตั้งมั่น พระภิกษุนั้นๆ ย่อมจะได้คุณานิสงส์ ๒ ประการ คือ เป็นที่รักแก่เทพามนุษย์นิกรทั้งปวง เป็นที่ยินดีแห่งมหาชนอันมีประโยชน์จะทัสนา เป็นที่ปรารถนาแห่งบุคคลอันอดทิว เป็นที่ควรจะพึงฟัง แห่งบุรุษนารี เป็นที่ปรารถนาแห่งสาธุชนอันยินดีในธรรม ดังนี้ประการหนึ่ง ใช่แต่เท่านั้น พระอิทธิ บาท ๔ สัมมปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อัญฐาน ๘ ประการ และสมณวิปัสสนา กรรมฐาน ปฏิเวธธรรม และพระสามัญญผล ๔ พระปฏิสัมภทา ๔ วิชชา ๓ อภิญญา ๖ อันว่าสมณธรรม ทั้งสิ้นก็ย่อมจะเป็นที่สำเร็จแก่ท่านผู้ถือธุดงค์อันมั่นคงนั้นทุกประการ ดังนี้ประการหนึ่ง เป็นคุณานิ สงส์ ๒ ประการดังนี้^{๔๕} ผ้าบังสุกุลเป็นผ้าที่เปื้อนด้วยฝุ่น เต็มไปด้วยของไม่สะอาด แต่ขณะที่พระภิกษุ สงฆ์ผู้ต้องการประพฤติพรหมจรรย์ให้หมดจากกองทุกข์ได้ถือธุดงค์วัตรในหัวข้อที่ว่าด้วยการถือมั่น

^{๔๔} ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๑๓๖/๒๒๖ - ๒๒๗.

^{๔๕} มลิตนปัญหา, ธุดงค์ปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๔๕๒.

หม้อผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เมื่อท่านเห็นผ้าแล้วจะต้องมีสติสัมปชัญญะ พิจารณาเลือกผ้าเอาส่วนที่ดีไปใช้ และขณะที่หยิบนั้นก็ทำให้ใจว่าเราจักต้องตายไปในที่สุด ร่างกายของเรานี้ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน พิจารณาตามอาการ ๓๒ ของร่างกาย จิตใจย่อมเบื่อหน่ายในสังขาร ด้วยเหตุนี้เองผ้าบังสุกุลเป็นข้อวัตรปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุปะระอรหัตต์ได้ในที่สุด แม้ยังไม่รู้ในชาตินี้แต่สมณธรรมเหล่านี้ก็ยังไม่หายคลายไปจากไหนยังติดตามผู้ปฏิบัติเสมอๆ และเมื่อเกิดแล้วย่อมหนุนนำให้บุคคลผู้นั้นบรรลุปะระอรหัตต์ในที่สุด

๒.๔ ภาษีตของพระเถระที่เกี่ยวกับผ้าบังสุกุล

พระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นพระอรหัตต์ทั้งหลายได้กล่าววาจาด้วยข้อความที่เกี่ยวกับผ้าบังสุกุล ในขณะที่ตนเองกำลังบำเพ็ญปฏิบัติสมณธรรมอยู่ และสนทนาธรรมต่อกันอยู่ เสวยวิมุตติสุขอยู่ พิจารณาข้อปฏิบัติของตน เกิดปีติโสมนัส จึงได้กล่าวภาษีตเหล่านี้ มีปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้ว่า

พระมหากัสสปเถระ ได้กล่าววาจาต่อพระภิกษุสงฆ์ว่า “ภิกษุที่ยังมีจิตฟุ้งซ่าน กลับกลอก ถึงจะหม้อผ้าบังสุกุล ก็ย่อมไม่งดงามด้วยผ้าบังสุกุลนั้น เหมือนวานรที่คลุมด้วยหนังราชสีห์ ไม่งดงาม ส่วนภิกษุผู้มีจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่กลับกลอก มีปัญญารักษาตนรอด สำรวมอินทรี ย่อมงดงามด้วยผ้าบังสุกุล เหมือนราชสีห์ที่ขอกฎาเขาฉนั้น”^{๘๖}

พระอนรุทธเถระ ได้กล่าวว่า “อนรุทธะ เป็นปราชญ์ ไม่มี อาสวะกลับจากบิณฑบาต แล้วเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลแต่ผู้เดียวไม่มีเพื่อน อนรุทธะ ผู้เป็นปราชญ์ มีปัญญา ไม่มีอาสวะ เที่ยวเลือกหาแต่ผ้าบังสุกุล ครั้นได้แล้ว ชัก ย่อมเอง แล้วนุ่งหม้อ”^{๘๗}

พระคังคาติริยเถระ ได้กล่าวว่า “เราสร้างกระท่อมด้วยใบตาล ๓ ใบ อยู่ที่ยี่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา บาตรของเราเหมือนหม้อสำหรับตักน้ำนมรดศพและจีวรของเราเป็นผ้าบังสุกุล ในระหว่าง ๒ พรรษา เราพูดเพียงคำเดียวระหว่างพรรษาที่ ๓ เราทำลายกองความมืดได้แล้ว”^{๘๘}

พระภททิยกาฬิโคราบุตรเถระ ได้บันทึกสืบทอดต่อพระพุทธองค์ว่า “ข้าพระองค์มีนามว่าภททิยะ เป็นโอรสของพระนางกาฬิโครา ถือการนุ่งหม้อผ้าบังสุกุลเป็นวัตร มีความเพียรต่อเนื่อง ยินดีในอาหารที่บิณฑบาตได้มา ไม่ยึดมั่น เพ่งพินิจอยู่”^{๘๙}

พระตาลปฏฐเถระ ได้กล่าวสอนภิกษุทั้งหลายว่า “จิต เมื่อก่อน ท่านแนะนำเราว่า ท่านจงยินดีในธุดงค์คุณทั้ง ๕ คือ (๑) ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร (๒) ถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร (๓) ถือการอยู่ป่าช้าเป็นวัตร (๔) ถือการนุ่งหม้อผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (๕) ถือการไม่นอนเป็นวัตรทุกเมื่อให้ได้”^{๙๐}

^{๘๖} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๘๓ - ๑๐๘๔/๕๑๕ - ๕๑๖.

^{๘๗} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๙๖ - ๘๙๗/๔๘๗.

^{๘๘} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๒๗ - ๑๒๘/๓๔๙.

^{๘๙} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๘๔๔/๔๘๐.

^{๙๐} พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๑๒๓/๕๒๒.

พระสุนทรเทรี ได้กล่าวต่อสุชาตพราหมณ์ผู้เป็นบิดาว่า “ลูกสุนทร ขอความดำริของลูกจงสำเร็จตามที่ลูกปรารถนาเถิด ลูกเมื่อใช้สอยสิ่งเหล่านี้ คือ ก้อนข้าวที่พึงลุกขึ้นยืนรับ การเทียวแสวงหาอาหาร และนุ่งห่มผ้าบังสุกุล จงเป็นผู้ไม่มีอาสวะในโลกหน้าเถิด”^{๙๑}

พระสุภากัมมารธิตูเถรี ได้กล่าวว่า อาสวะทั้งหลาย ย่อมไม่สิ้นไปเพราะเงินและทอง กามทั้งหลาย เป็นศัตรู เป็นผู้ฆ่า เป็นข้าศึก เป็นดังลูกศรเสียไว้ ท่านทั้งหลายเป็นญาติก็เหมือนเป็นศัตรู เพราะเหตุไร จึงชักจูงเราไว้ในกามทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงรู้เถิดว่า เราบวชศรัทธาโล้นครองผ้าสังฆาฏิแล้ว ก้อนข้าวที่จะพึงลุกขึ้นยืนรับ การเทียวแสวงหาการนุ่งห่มผ้าบังสุกุล และบริวารเครื่องอาศัยของนักบวชผู้ไม่มีเรือน นี่แหละเป็นของเหมาะสมสำหรับเรา^{๙๒}

จะเห็นได้ว่า จากเหตุการณ์ตัวอย่างที่ยกมาแสดงนี้สามารถทำให้เรารู้ว่า พระภิกษุสงฆ์ผู้เป็นพระอรหันต์ทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ได้ถือข้อวัตรสมาทานปฏิบัติตามนိสสัย ๔ และธุดงค์ ๑๓ ในข้อที่ว่า ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ในขณะที่กำลังแสวงหาวิมุตติสุขอยู่ก็เกิดปิติในใจว่าผลที่ตนสามารถหลุดพ้นจากความอวิชชา กิเลส ตัณหา อุปาทาน นำพาตนเองเข้าสู่วิมุตติมรรคได้ ก็เพราะการที่ได้เข้ามานุ่งห่มผ้าบังสุกุลอันเป็นสิ่งที่ช่วยคลายความกำหนัดในเรื่องของกามตัณหา ถึงจะเป็นสิ่งที่ให้โทษน้อย แต่เป็นสิ่งที่ถอนออกไปจากจิตใจได้ยากที่สุด เพราะมีผ้าบังสุกุลจึงสามารถยังให้ถอดถอน กามราคะ กิเลส ตัณหา ให้ออกหมดไปจากจิตใจแล้วนำตนเองหลุดพ้นในการเวียนว่ายตายเกิด ไม่ต้องมาทนทุกข์ทรมานอีกต่อไป

๒.๕ อานิสงส์ของผ้าบังสุกุล

พระอรหันต์ดังต่อไปนี้จากการศึกษาค้นคว้าแล้วพบว่า ล้วนแล้วแต่เคยเป็นบุคคลผู้ใดได้ทำการกราบไหว้ผ้าบังสุกุลก็ดี ถวายผ้าบังสุกุลต่อพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ก็ดี ได้ทำความนบน้อมเมื่อเห็นธงชัยแห่งพระอรหันต์ก็ดีในชาติก่อนๆ โน้น จะได้บรรลุสำเร็จเป็นอรหันต์ผลในชาตินี้ก็ด้วยอานิสงส์ของผ้าบังสุกุล ดังมีปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

พระสุตฺตัญญกเถระ ได้กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นผ้าบังสุกุลจีวรของพระศาสดาแขวนอยู่บนยอดไม้ จึงได้ประนมมือไปทางนั้น ไหว้ผ้าบังสุกุลจีวร ในกัปที่ ๙๒ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกขติเลย นี่เป็นผลแห่งความทรงจำในผ้าบังสุกุลจีวร ในกัปที่ ๔ นับจากกัปนี้ไปได้เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพระนามว่าทุมหาระ ทรงเป็นใหญ่ มีชัยชนะในทวีปทั้ง ๔ มีพลานุภาพมาก คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภีทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล^{๙๓}

^{๙๑} ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๓๓๐/๖๑๐.

^{๙๒} ขุ.เถรี. (ไทย) ๒๖/๓๔๔ - ๓๕๑/๖๑๓.

^{๙๓} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๙-๑๒/๒๑๖-๒๑๗.

พระเอกสัญญาเถระ ได้กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นผ้าบังสุกุลของพระศาสดาล้างอยู่บนยอดไม้ จึงได้ประคองอัญชลีไหว้ผ้าบังสุกุล ในกัปที่ ๓๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ความทรงจำไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกติเลย นี่เป็นผลแห่งการบูชาพระพุทธรูป ในกัปที่ ๒๕ นับจากกัปนี้ไป ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิองค์หนึ่ง มีพระนามว่าอมิตาภะ เป็นใหญ่ในหมู่ชน มีพลานุภาพมาก คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธรูป ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล^{๙๔}

พระหาสนกเถระ ได้กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นผ้าบังสุกุลของพระศาสดาล้างอยู่บนยอดไม้ จึงประณมมือ แล้วเปล่งวาจาขึ้นอย่างดัง ความยินดีเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าเพราะได้เห็นแต่ไกล ข้าพเจ้าประณมมือแล้ว ทำจิตให้เลื่อมใสอย่างยิ่ง ในกัปที่ ๙๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ความทรงจำไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกติเลย นี่เป็นผลแห่งความทรงจำในพระพุทธรูป คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธรูป ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล^{๙๕}

พระติณิกงนิปูชกเถระ ได้กล่าวว่า ในที่ไม่ไกลภูเขาหิมพานต์ มีภูเขาสูงหนึ่งชื่อภูตคณะ ข้าพเจ้าได้เห็นผ้าบังสุกุลล้างอยู่บนยอดไม้ที่ภูเขานั้น ขณะนั้นข้าพเจ้ารำเริง มีจิตเบิกบาน ได้เลือกเก็บดอกหงอนไก่ ๓ ดอกมาบูชาผ้าบังสุกุลในกัปที่ ๓๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ทำกรรมไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกติเลย นี่เป็นผลแห่งการถวายดอกไม้ ๓ ดอก คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธรูป ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล^{๙๖}

พระปิงสุลลัญญเถระ ได้กล่าวว่า พระผู้มีพระภาคพระนามว่าติสสะ ผู้ทรงเป็นพระสยัมภู ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก พระชินเจ้าทรงวางผ้าบังสุกุลไว้แล้ว เสด็จเข้าไปยังพระวิหาร ข้าพเจ้าสะพานธูที่จัดแจงไว้แล้ว และกระบอกที่ใส่น้ำไว้แล้วถือดาบเข้าป่าใหญ่ ครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้เห็นผ้าบังสุกุลซึ่งแขวนอยู่ที่ยอดไม้ในป่านั้น จึงวางธนูลง ณ ที่นั้นเอง แล้วประณมมือขึ้นเหนือศีรษะ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีจิตเลื่อมใส มีใจยินดี และมีปิตันโพบูลย์ ระลึกถึงพระพุทธรูปผู้ประเสริฐที่สุด แล้วได้ไหว้ผ้าบังสุกุล ในกัปที่ ๙๒ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ไหว้ผ้าบังสุกุลไว้ จึงไม่รู้จักทุกติเลย นี่เป็นผลแห่งการไหว้ผ้าบังสุกุล ก็เลศทั้งหลายข้าพเจ้าก็เผาได้แล้ว ภาพทั้งปวงข้าพเจ้าก็ถอนได้แล้ว ข้าพเจ้าตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้วอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ จดพญาช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้วอยู่อย่างอิสระ การที่ข้าพเจ้ามาในสำนักของพระพุทธรูป เป็นการมาดีแล้วโดยแท้วิชา ๓ ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วโดยลำดับ คำสั่งสอนของพระพุทธรูป ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้วคุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธรูป ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้วดังนี้แล^{๙๗}

^{๙๔} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๗ - ๒๐/๓๘๒.

^{๙๕} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๑๓ - ๑๖/๔๘๕.

^{๙๖} พ.อ.ป. (ไทย) ๓๒/๒๗ - ๓๐/๕๒๕.

^{๙๗} พ.พุทธ. (ไทย) ๓๓/๑ - ๘/๑๓๔ - ๑๓๕.

พระอุปัชฌาย์ทศสหายกเถระ ได้กล่าวว่า ครั้งนั้น สาวกของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ ชื่อสุชาตะ กำลังแสวงหาผ้าบังสุกุลที่กองหยากเยื่อใกล้ถนน ข้าพเจ้าเป็นลูกจ้างของคนอื่นอยู่ในกรุงหงสวดี ได้ถวายผ้าครึ่งผืนแล้วภิกษุด้วยเศียรเกล้า ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีนั้น และด้วยเจตนาที่ตั้งไว้มั่น ข้าพเจ้าละกายมนุษย์แล้ว จึงได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ข้าพเจ้าได้เป็นจอมเทพครองเทวสมบัติตลอด ๓๓ ชาติ ได้เกิดเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗๗ ชาติ และได้เป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบูรณ์นับชาติไม่ถ้วน เพราะถวายผ้าครึ่งผืน ข้าพเจ้าจึงเป็นผู้ไม่มีภัยจากที่ใดๆ บันเทิงอยู่ในวันนี้ ข้าพเจ้าเมื่อปรารภณาก็จึงใช้ผ้าเปลือกไม้คลุมดินนี้ พร้อมทั้งปาใหญ่และภูเขาได้ นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้าครึ่งผืน ในกัปที่ ๑๐๐,๐๐๐ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ถวายทานไว้ในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกข์เลย นี่เป็นผลแห่งการถวายผ้าครึ่งผืน กิเลสทั้งหลายข้าพเจ้าก็เผาได้แล้ว ภพทั้งปวงข้าพเจ้าก็ถอนได้แล้ว ข้าพเจ้าตัดกิเลสเครื่องผูกพันได้แล้วอยู่อย่างผู้ไม่มีอาสวะ ดุจพญาช้างตัดเครื่องพันธนาการได้แล้วอยู่อย่างอิสระ การที่ข้าพเจ้ามาในสำนักของพระพุทธเจ้า เป็นการมาดีแล้วโดยแท้ วิชชา ๓ ข้าพเจ้าได้บรรลุแล้วโดยลำดับ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว คุณวิเศษเหล่านี้ คือ ปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ข้าพเจ้าก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าก็ได้ทำสำเร็จแล้ว ดังนี้แล^{๙๘}

จะเห็นได้ว่า อานิสงส์ของผ้าบังสุกุลมีมากมายนัก ซึ่งพระอรหันต์ที่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ในชาตินี้แล้วนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่เคยได้พบเห็นผ้าบังสุกุลของพระพุทธเจ้าที่ดี พระปัจเจกพุทธเจ้าที่ดี พระอรหันต์ที่ดี แล้วได้ทำความเคารพด้วยความนอบน้อมต่อผ้าบังสุกุล มีใจฝ่ายกุศล บริสุทธิ์ แสวงหาทานด้วยการลงมือปฏิบัติตามคำสอน หรือเมื่อเห็นอาการกิริยาการแสดงทางกายของท่านด้วยความนอบน้อมแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงเปลี่ยนแนวความคิดความเชื่อเดิมของตนเอง แล้วค่อยๆ สะสมประพัตติตนอยู่ในศีล ทาน และภาวนา สะสมเล็กสะสมน้อยมาตามนัยภพนับชาติไม่ถ้วน เกิด แก่ เจ็บ ตาย วนเวียนในสังสารวัฏฏ์มาแล้วนับไม่ถ้วน แต่ก็ยังไม่ละทิ้งซึ่งปณิธานความตั้งใจมั่นในพระนิพพาน และในที่สุดก็สามารถเข้าสู่พระนิพพานในพระศาสนาของพระโคตมโคตมได้ ในที่สุด ก็เพราะอานิสงส์ของการที่ได้พบเจอผ้าบังสุกุลของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายนั่นเอง

^{๙๘} พ.อ. (ไทย) ๓๓/๓๑ - ๔๐/๑๗๑ - ๑๗๒.

๒.๖ สรุป

ในสมัยต้นพุทธกาลของพระพุทธศาสนา สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์นุ่งห่มด้วยผ้าบังสุกุลตามนิสสัย ๔ ในข้อที่ว่าด้วยบรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล และรุดงค์ ๑๓ ในข้อที่ว่าด้วยภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เพื่อถือความสันโดษ ละซึ่งความพึงพอใจต่างๆ นำตนเองเข้าสู่พระนิพพาน แต่ผ้าบังสุกุลก็เป็นของที่หายาก ต้องหาผ้าที่ตกอยู่ในป่าช้า ที่ประตูตลาด ผ้าที่ผู้ต้องการบุญทั้งหลายทิ้งไว้ที่ถนนรกร้าง ผ้าที่เขาทิ้งไว้ ณ ขยะมูลฝอย ผ้าที่เขาใช้เช็ดครกมาแล้วทิ้งไว้ ผ้าที่เขาผลัดอาบนํ้ามนต์แล้วทิ้ง ผ้าเก่าๆ ที่เขาทิ้งอยู่ตามท่าอาบนํ้า ผ้าที่เทวดาถวาย ผ้าที่สมุทรรชดขึ้นฝั่ง และยังต้องนำมาทำความสะอาด เย็บประกอบเป็นผืนย้อมด้วยนํ้าทั้ง ๖ ชนิด เพื่อใช้นุ่งห่ม ทำให้ประชาชนทั่วไปเห็นถึงความลำบากของพระภิกษุสงฆ์

เมื่อพระภิกษุสงฆ์ต้องผ้าบังสุกุลมาตัดเย็บย้อมทำเป็นผ้าจีวรแล้วนุ่งห่มเท่านั้น อุบาสกอุบาสิกาเห็นความลำบากของพระภิกษุสงฆ์ที่ต้องเที่ยวแสวงหาผ้าตามที่ต่างๆ จึงได้แอบนำผ้าเนื้อดี ผ้าที่ตนเองมีจิตเลื่อมใสศรัทธาไปทอดวางไว้ตามข้างทาง พอพระภิกษุสงฆ์เดินผ่านมาแล้วตะโกนว่า ผ้านี้มีเจ้าของหรือไม่ เมื่อไม่มีเสียงขานตอบรับ ท่านก็จะพิจารณาหยิบเอาผ้านั้นไปใช้ เมื่อชาวบ้านเห็นว่าพระที่ตนเองนับถือไปพิจารณาเก็บเอาผ้าของตนเองไปใช้แล้วก็เกิดความปิติยินดี จิตใจชื่นบาน เนื่องจากได้ถวายผ้าเนื้อดีให้เป็นที่ทานด้วยบังสุกุลจีวรทาน

ผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาลเดิมนั้นก็มีปรากฏให้เห็นกลากเกลื่อนอยู่แล้วตาม กองขยะ บ้าง ซากศพบ้าง ตามสถานที่ต่างๆ เนื่องจากในชมพูทวีปผู้คนต่างยอมรับนับถือบูชาลัทธิ ๖ และลัทธิพราหมณ์ เมื่อผู้ใดในบ้านได้มรดกพลงก็จักทำความสะอาดศพแล้วมัดพันรอบศพด้วยผ้าขาวแล้วนำไปฝังบ้าง เผาข้างแม่น้ำคงคาบ้าง ตัดซากศพให้เป็นเหยื่อของนกบ้าง ทิ้งไว้ตามที่ต่างๆ บ้าง ตายในที่สนามสงครามบ้าง ด้วยเหตุเหล่านี้เสื้อผ้าของผู้ตายจึงไม่ได้มีความหมายอะไรต่อผู้ที่ยังชีพอยู่ เสื้อผ้าเหล่านี้พวกเขาพึงเกลียดชังว่าเป็นของเหม็นเน่า แต่สำหรับกับพระภิกษุสงฆ์ผู้ออกจากเรือนแล้ว เพื่อประพาศิพรหมจรรย์ยอมเป็นวิสดูอุปกรณ์ที่หาได้ง่าย ไม่มีค่า เหมาะต่อการขัดเกลากิเลสทางจิตใจ

การประกาศพระศาสนา พระพุทธองค์พร้อมกับเหล่าสาวกทั้งหลายต่างก็ออกจาริกเดินทางไปประกาศพรหมจรรย์ศาสตร์แห่งการหลุดพ้นจากความทุกข์ยังแคว้นถิ่นฐานต่างๆ ผู้คนได้ฟังธรรมนั้นแล้ว เกิดดวงตาเห็นธรรมก็ดี มีจิตเลื่อมใสต้องการจะออกบวช เมื่อบวชแล้วได้กล่าววาจาณับถือพระรัตนตรัย บวชด้วยวิธีตติยตถุทธกรรม พร้อมกับรับโอวาทนิสัย ๔ แล้วถือปฏิบัติเพื่อเป็นเครื่องเลี้ยงชีพตลอดไปให้อยู่จบในพรหมจรรย์ ในนิสสัย ๔ ข้อที่ ๒ ว่าด้วย “บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล” เป็นคำสัญญามั่นในใจหรือคำปฏิญาณว่าต้องประพฤติดวัตรปฏิบัติอย่างถึงที่สุดของพระภิกษุผู้ที่ยังคงเป็นพระเสขบุคคล ผ้าบังสุกุลถือว่าเป็นข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในหนึ่งข้อในจำนวนธุดงค์วัตร ๑๓ ซึ่งถือว่ามีสำคัญเป็นอย่างมากที่จําพาผู้ปฏิบัติข้อใดข้อหนึ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน

บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล และ ผู้ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร กุลบุตรเมื่ออุปสมบทแล้ว ต้องถือความสันโดษในลาภที่ตนพึงจะได้รับ ถือปฏิบัติด้วยการหาเศษผ้ายังสถานที่ต่างๆ มาตัดเย็บ ย้อมเป็นผืนผ้าของจีวร สงบ และผ้าสังฆาฏิ แล้วใช้นุ่งห่มเพื่อประพฤติกฎปฏิบัติธรรมให้ขัดเกลากิเลส เฉากิเลสให้ออกไปให้หมด แต่เมื่อเวลากาลนานผ่านไป ผ้าก็ย้อมเก่าและขาดไปได้จำเป็นที่จะต้องตัด เย็บผ้าผืนใหม่ พระภิกษุท่านก็ต้องเที่ยวแสวงหาเศษของผ้ามาตัดเย็บอีก แบบนี้ไปเรื่อยๆ

เมื่อพระสงฆ์จำนวนมากขึ้นก็ย่อมเป็นเหตุให้การเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลของท่าน ได้รับความยากลำบากไปโดยปริยาย ย่อมมีความเดือนร้อนในหมู่คณะต่อเรื่องของการแสวงหาผ้า บังสุกุล การประพฤติกฎปฏิบัติพรหมจรรย์ก็ย่อมพลอยย่อหย่อนลงตามไปด้วยเช่นกัน เพราะต้องใช้เวลา ในการเที่ยวแสวงหาผ้าบังสุกุลอยู่นานกว่าจะได้ บวกกับจำนวนพระภิกษุสงฆ์ก็มีจำนวนมากด้วย เช่นกัน ชาวบ้านมองเห็นถึงปัญหาของพระภิกษุสงฆ์จึงแอบนำผ้าเนื้อดี ผ้าที่ตนเองไม่ได้ใช้ ผ้าที่ตนเอง ต้องการถวาย นำไปทอดทิ้งวางไว้ เมื่อท่านเดินผ่านมาพิจารณาเห็นว่าเป็นผ้าที่ไม่มีเจ้าของแล้วจึงชัก หยิบนำไปตัดเย็บเป็นผ้ากาสาวพัสตร์ผืนใดผืนหนึ่งที่ตนเองต้องการ อุบาสกอุบาสิกา ก็พลอยได้รับ อานิสงส์ของการถวายผ้าให้กับท่านด้วยเช่นกัน

ผ้าบังสุกุลมีอุปการคุณมาก เป็นสิ่งที่สามารถบรรเทาให้หายจากความกระวนกระวาย ร้อน ความทุกข์ทั้งปวง ผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่ช่วยบรรเทาภัยต่างๆ เพราะมีหลักสันโดษควบคู่ในการ ปฏิบัติด้วย เป็นสิ่งที่ช่วยทำลายซึ่งภพภูมิ เป็นสิ่งที่ทำลายแห่งซึ่งกิเลสตัณหา เป็นสิ่งที่ช่วยให้คลาย ออกจากราคะด้วยการปลงพิจารณาสังขารเมื่อตอนหยิบชักผ้าออกจากเศษซากศพ ผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่ ยังทำลายซึ่งความโลภ ความโกรธ ความหลง ความถือตัวถือตนไปได้ เป็นสิ่งที่สามารถกำจัดเสียซึ่ง อกุศลต่างๆ ผ้าบังสุกุลเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งยศ ความเกื้อกูลต่อกันและกัน ความสงบสุขของตนเองและหมู่ คณะ เพราะสอนให้ละกิเลส ตัณหา อุปาทาน ด้วยเหตุนี้ผ้าบังสุกุลจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการ ประพฤติในพรหมจรรย์ ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถบรรลุมองเห็นธรรมในชาตินี้ แต่ก็เป็นที่หนุนให้ได้ บรรลุธรรมของพระพุทธเจ้าได้ในที่สุด

ต่อมา หมอชีวกโกมารภัจจ์ได้ผ้าไวยสิกะมาคู่หนึ่งจึงขอพรให้มีพุทธานุญาตพระภิกษุสงฆ์ สามารถรับจีวรจากคหบดีได้ ทำให้เกิดคหบดีจีวรขึ้นเป็นครั้งแรก สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมี พุทธานุญาตให้พระภิกษุสงฆ์รับผ้าจีวรจากเหล่าคหบดีได้ นิยมเรียกว่า คหบดีจีวร แต่พระองค์ทรง กำหนดชนิดของผ้าคหบดีจีวรไว้ คหบดีจีวรนี้มีความมุ่งหมายไว้ให้พระภิกษุสงฆ์จะได้มีเวลาใน การศึกษาปฏิบัติสมณธรรมมากขึ้น ช่วยลดเวลาในการแสวงหาผ้าบังสุกุลน้อยลง แต่สมเด็จพระผู้มี พระภาคเจ้าก็ยังทรงสรรเสริญภิกษุสงฆ์ผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรและสรรเสริญความสันโดษของจีวร พร้อมกับตรัสว่า ผู้ใดนุ่งห่มผ้าบังสุกุล ชุบผอม มีเส้นเอ็นปรากฏทั่วร่าง เฟ่งพินิจอยู่ในปาฐุเดียว ผู้นั้น แลคือ พราหมณ์